

רשימות חוברת ג

מענה להרב מהארדאק! חנוכה פ"ט.

מש"כ ששמע מחסידי הצ"צ, שבעת שהצ"צ התראה פנים עם הגאון ר"א פאסוילער בוילנא², תירץ לו הצ"צ, על הקושיא הידוע³ מהו הנס דליל א' דחנוכה, דקרא קאמר שמן זית, וא"ת דלא נשתייר כלום בלילה הא' ה"ז שמן נס⁴ ולא שמן זית⁵ עכ"ל. לכל לראש, ע"פ סברא זו הרי צ"ל דלא נתוסף מאומה בכמות השמן במשך הח' ימים, דאלתה"כ⁶ הרי הנוסף שמן נס הוא ואין להדליק בו, ונשתנה רק איכות השמן, דדלק וכלה לאט עד כדי חלק ח' מהרגיל⁷. איברא דמשיגרת ל' הש"ס (שבת כא:): בלאה"כ משמע כן, אף דאפ"ל דממנו קאי על הפך ולא אשמנ⁸.

אבל אם לדון, יש תשובה⁹ על סברא זו¹⁰. והיא: פשטות ל' דקרא שמן זית יל"פ דבא להורות על איכות השמן דדומה להבא מן הזיתים¹¹, דצליל נהורי¹² טפי (שבת כג-), נמשך אחר הפתילה (שם כד: ותוד"ה מריש כג-¹³), משיב את הלמוד (הוריות יג:), יפה לחכמה (מנחות

- 1) הרב חיים זאב וואלף הכהן רבינוביץ — ראה אודותיו תולדות חב"ד ברוסיא ע' תמה. וש"נ. אגרות-קודש אדמו"ר מהור"צ ח"א ריש ע' רצה. וש"נ.
- 2) ע"ד פגישת הצ"צ עם הגאון הנ"ל (ר' אברהם אבא) בוילנא — ראה גם בית רבי ח"ג פ"ב. נשיאי חב"ד ובני דורם (אה"ק תשל"ב) ע' 70.
- 3) קושיית הבית יוסף (או"ח סתר"ע): "ואיכא למידק למה קבעו ח' ימים דכיון דשמן שבפך הי' בו כדי להדליק לילה א' נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' הלילות".
- 4) בהשקו"ט ע"ד ההדלקה בשמן נס — ראה כלי חמדה פ' ויקהל (לה, כז"כח). המועדים בהלכה (להרש"י זיון) ע' קנח. אנציק' תלמודית ערך חנוכה ס"ב (ע' רמו). וש"נ.
- 5) ועכצ"ל שאף ש"לא הי' בו אלא להדליק יום אחד", מ"מ, נשתייר שמן אחר ההדלקה, וזהו הנס דליל א'.

6) = דאי לא תימא הכי (אלא שניתוסף בכמות השמן).

7) ראה גם המועדים בהלכה שם — בשם הגר"ח מבריסק.

- 8) כלומר: גם לולי הסברא שאין לומר שניתוסף בכמות השמן משום שהשמן הנוסף הוא שמן נס, הרי, גם משיגרת לשון הש"ס — "לא הי' בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים" — משמע שהנס הי' בהשמן שהי' בפך שהדליקו ממנו (מאותה כמות שמן, ולא על השמן, שניתוסף בכמות השמן) שמונה ימים (אף דאפשר לומר ש"ממנו" קאי על הפך, ולא על השמן, שניתוסף בהפך עוד שמן).

9) ע"ד לשון חז"ל — יבמות עו, ב (וש"נ): "אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה".

10) הסברא ששמע בשם הצ"צ.

11) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 185.

12) צלול ומאיר (פרש"י שם).

- 13) בשבת שם: "ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד". ובתוס' שם: "לנר

פה: 14) — ובזה¹⁵ יש להמתיק הא דבערובין (נגי) מבקש הש"ס סיבות לזה שבני גליל לא נתקיימה תורתן בידן, שהוא מפני דק"ל¹⁶, דאיפכא הי' צ"ל¹⁷, כיון שהי' ש"י¹⁸ מצוי אצלם ביותר כדאיאתא סנה' (יא:)¹⁹ ונזיר (לא:)²⁰, וע"ז מתרץ שלא הקפידו כו'. — ומנ"ל למעוטי שמן נס²¹. ובמנחות (סט:) בעי ר"ז חטין דנס (תוד"ה חטין²²) מהו לשתה"ל, משום דכתיב בקרא²³ ממושבותיכם והוא מיותר²⁴. ועוד דבודאי גם בחו"ל ישנם חטים הדומים באיכותם לחטי א"י²⁵, ואעפ"כ קפיד קרא אמושבותיכם, וע"כ²⁶ מיבעי לי' אם הקפידא שלא יהי' מחו"ל, או שיהי' מא"י, אבל

שבת פשיטא דשמן זית מצוה מן המובחר לפי שנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו כדמוכח במתניתין דכולהו מודו ב"י דמדליקין".

- (14) "מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצוי' בהן".
 (15) בהאמור לפני' בתכונת שמן זית, שמשיב את הלמוד ויפה לחכמה — יש להמתיק כו' (בקטע זה — "ובזה .. הקפידו כו'. — "מבאר רבינו דרך אגב הא דבערובין כו').
 (16) = דלא קפדי לשונם. ושם: "בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם, בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם".
 (17) כלומר: הטעם שהגמרא מחפשת סיבות לכך שלא נתקיימה תורתן של בני גליל, הוא, משום שלכאורה הי' צ"ל להיפך, שדוקא אצל בני גליל תתקיים התורה.
 (18) = שמן זית. — שמשיב את הלמוד ויפה לחכמה.
 (19) ושם (ובפרש"י): "לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילא תתאה .. מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא" (מקום קיבוץ הזיתים להתחמם זה על זה. בגליל הוי זיתים מרובין).

- (20) ושם (ובפרש"י): "בגלילא שנו דחמרא עדיף ממשחא" (דלדידהו נפיש משחא).
 (21) לאחרי הביאור (בדרך אגב) "להמתיק הא דבערובין כו'", מסיים רבינו ה"תשובה על סברא זו" ("א"ת דלא נשתייר כלום בלילה הא' ה"ז שמן נס ולא שמן זית) — שמ"ש בקרא "שמן זית", יש לפרש שכוננת הכתוב שאיכות השמן צ"ל כמו שמן הבא מן הזיתים, למעוטי שאר סוגי שמנים שאיכותם שונה, ומנא לן למעוטי שמן נס, אם איכותו דומה לשמן הבא מן הזיתים.

(22) "דעל ידי נס ירדו בעבים" (ודלא כפירש"י).

(23) אמור כג, יז.

- (24) במנחות שם, "בעי ר' זירא חטין שירדו בעבים מהו, למאי, אי למנחות, אמאי לא, אלא לשתי הלחם מאי, ממושבותיכם אמר רחמנא, לאפוקי דחוצה לארץ דלא, אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבותיכם דוקא, ואפילו דעבים נמי לא". — כלומר: הסברא למעט חטין דנס אינה אלא משום יתורא דקרא — "ממושבותיכם", והספק הוא אם ממעט רק דחו"ל או גם דעבים (דוקא מא"י).

- (25) כלומר: נוסף על הסברא למעט חטים דנס (אף שמצד איכותם דומים הם לחטים סתם) מיתורא ד"ממושבותיכם", שכן, חטים דנס (תהי' איכותם איזה שתהי') אינם ממושבותיכם — הרי בנדוד' קפיד קרא על ההבאה "ממושבותיכם" דוקא מבלי הבט על איכות החטים, שהרי בודאי יש גם בחו"ל חטים הדומים באיכותם לחטי א"י, ואעפ"כ פסולים הם לשתי הלחם, משום שאינם "ממושבותיכם".

(26) = ועל כן (מבעי לי' לר' זירא — "ממושבותיכם אמר רחמנא, לאפוקי דחוצה לארץ

בנדו"ד איצטריך ש"ז למעוטי שאר שמנים ומנ"ל למעוטי ש"נ²⁷.

וגדולה מזה מצינו²⁸ בסנה' (סה:) מיברי עגלא תילתא ופרש"י משובח כאלו הי' ג' לבטן, או שליש גדלו²⁹ (עיין תוס' גטין נו. דלא ניחא להו בפ"י זה מפני קושיא זו³⁰). ובמ"א³¹ (יט' ו') עוגת רצפים, ופ"י עוגה שנאפתה ע"ג רצפה — גחלת³², אף דהוי עוגה של נס, וע"כ³³ מפני שדומה לעוגת רצפים [ודוחק לומר שהמלאך³⁴ הביא מאיזה מקום עוגת רצפים³⁵ וצפחת מים. ורק גבי העורבים מביאים לו מדייק כה"ג סנה' (קיג.) מדכתיב מביאים³⁶. וגם דאם אוכלין דנס היו עורבים ל"ל³⁷, ובפרט

דלא, אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבותיכם דוקא").

(27) = שמן נס.

(28) שגם בריאה של נס נקראת באותו שם שבו נקרא הדבר הטבעי הדומה לו באיכותו.
(29) "רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא (ע"י שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם — פרש"י שם סז, ב) ואכלי ל"י". ומפרש רש"י: "עיגלא תילתא, גדול כאילו הגיע לשליש שניו וגמרה גדילתו, דהכי שביחי ומעלי למיכל .. ל"א שהי' טוב ובעל טעם כאילו הוא שלישי לבטן".

ונמצא, שגם "עגלא" שנבראת ע"י נס נקראת באותו שם שבו נקראת עגלה טבעית הדומה לה באיכותה — "עגלא תילתא", שלישי לבטן, או שהגיע לשליש שניו (וראה הערה הבאה).
(30) בתוס' שם: "יש מפרשים שלישי לבטן, ולא יתכן דאמרינן בפרק ארבע מיתות דהוו מברו להו עיגלא תלתא". כלומר: עגלה שנבראת ע"י נס, אינה יכולה להקרא בשם ("עגלא תילתא") "שלישי לבטן", משום שלא היתה בבטן מעולם.

וכיון שלא ניחא לתוס' בפ"י ג' לבטן מפני קושיא זו (איך אפשר לקרוא "שלישי לבטן" לברי' של נס שלא היתה מעולם בבטן) — לכן מוסיף רבינו "או שליש גדלו"^{*}, שבפ"י זה, גם לדעת התוס' אין קושיא זו^{**}, ויכולים שפיר לקרוא לעגלה שנבראת ע"י נס באותו שם ("עגלא תילתא") שקורין לעגלה טבעית שגדלה שלישי.

(31) = ובמלכים-א.

(32) "רצפים, אפוי' ע"ג גחלים, כמו (ישעי' ו, ו) ובידו רצפה" (מצו"צ עה"פ).

(33) = ועל-כרחך. — ומכאן ראי' שעוגה של נס נקראת באותו שם שנקראת עוגה טבעית הדומה לה באיכותה, "עוגת רצפים".

(34) מלכים-א שם, ה': "והנה זה מלאך נוגע בו ויאמר לו קום אכול" ("ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וצפחת מים").

(35) כפשוטה, טבעית (ולא עוגה של נס).

(36) בסנהדרין שם: "והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו' (מלכים-א יז, ו), מהיכא .. מבי טבחא דאחאב". — כלומר, שאלת הגמרא "מהיכא" היא מדיוק הלשון "והעורבים מביאים לו", שמשמעו שהביאו מאיזה מקום, משא"כ בנדו"ד לא נאמר שהמלאך הביא עוגת רצפים, אלא "והנה מראשותיו עוגת רצפים", והיתה עוגה של נס.

(37) = למה לי. — כלומר, נוסף לכך שמהא דכתיב "מביאים" משמע שהביאו מאיזה

(* לאחרי שמקדים הפ"י דג' לבטן (דלא כהסדר בפרש"י) — שבוזה החידוש גדול יותר שענגלה של נס נקראת בשם "כאילו הוא שלישי לבטן".

** אלא קושיא אחרת, עיי"ש.

למ"ד דאנשים הוי"ם³⁸. ופשוט].

ולכאורה אפה"ל³⁹ דגם בנדו"ד זית מיותר, דסתם שמן דקרא ש"ז הוא, ואייתר למעוטי דנס⁴⁰.

ומנא אמינא לה⁴¹, דתנן (מכשירין פ"ו מ"ד) ז' משקין הן כו' והשמן⁴², ובתו"כ⁴³ דרק אלו משקין דאין להם שם לווי. ותנינן בתרומות (פי"א מ"ג) דאינו מטמא משום משקה ואינו עולה ע"ג המזבח אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד, ובשלמא הא דא"ע עגהמ"ז⁴⁴, דילפינן מנחות בק"ו ממנורה ורק כתית אימעוט דל"צ⁴⁵ למנחות (מנ' פו.), אבל ש"ז צריך⁴⁶, אבל הא דשמן אחר אינו מטמא, ע"כ ידעינן משום דרק ש"ז זהו שמן סתם.

אבל לכי מדייקת שפיר אינו⁴⁷, דמצינו בקרא שמן סתם ואינו ש"ז

מקום, הרי, אם נאמר שאוכלין (לחם ובשר) של נס היו, מהו הצורך שיביאום עורבים. (38 ראה חולין ה, א: "אל רב אדא בר מניומי ודלמא תרי גברי דהוי שמייהו עורבים".

— ובודאי לא ה' צורך באנשים להביא אוכלין של נס.

(39) = אפשר הי' לומר.

(40) כלומר: כשם שהכתוב "ממושבותיכם" שנאמר בשתי הלחם הוא מיותר, (ואם קפיד קרא (לא רק שלא יהי' מחולל, אלא) שיהי' מא"י דוקא) בא למעוטי חיטים דנס — כך אפ"ל בנדו"ד, ש"ש(שמן) זית" מיותר (כיון שבלאה"כ יודעים שהכוונה לשמן זית, משום שסתם "שמן" שנאמר בקרא הוא שמן זית, כדלקמן), ובא למעוטי שמן נס.

(41) ססתם שמן דקרא הוא שמן זית.

(42) "שבעה משקין הן, הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב ודבש דבורים".

(43) על הפסוק (שמיני יא, לד) "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא". —

ושם: "אין לי אלא מים, מנין הטל והיין והשמן והדם והדבש והחלב, ת"ל וכל משקה, אי כל משקה יכול מי תותים או מי פירות או מי רימונים ושאר כל מיני פירות, ת"ל מים, מה מים מיוחדים שאין להם שם לווי, אף אני מרבה הטל והיין והשמן והדם והדבש* והחלב שאין להם שם לווי, ומוציא מי תותים ומי רימונים ושאר כל מיני פירות שיש להם שם לווי".

(44) = דאין עולה על גבי המזבח (אלא היוצא מן הזיתים, שמן זית דוקא).

(45) = דלא צריך (למנחות). — ושם: "אף כל המנחות היו בדין שיטענו שמן זית זך, מה

מנורה שאינה לאכילה טעונה שמן זית זך, מנחות שהן לאכילה אינו דין שיטענו שמן זית זך, ת"ל זך כתית למאור, ואין זך כתית למנחות".

(46) כלומר: מזה ש"אינו עולה ע"ג המזבח אלא היוצא מן הזיתים", אין להוכיח ש"שמן" שנאמר בנוגע למנחות (סתם שמן) הוא שמן זית, כי, אפ"ל שהטעם שצריכים למנחות שמן היוצא מן הזיתים דוקא, הוא, משום שילפינן מנחות בק"ו ממנורה שבה נתפרש בכתוב "שמן זית" (ורק "זך כתית" נתמעט למנורה (למאור" דייקא) ולא למנחות, משא"כ שמן זית צ"ל גם למנחות).

(47) האמור לעיל שסתם שמן דקרא שמן זית הוא — אינו.

בנחמי' (ח' יט') עלי זית ועלי עץ שמן (ועי' תוד"ה עץ ר"ה כג. 48). גם במ"ב (ט')⁴⁹ פך השמן גו' ויצוק השמן גו', ואמרו"ל בהוריות (יא:) שהוא אפרסמא דכיא (יעו"ש בפירש"י⁵⁰ וביד הל' כה"מ פ"א הי"א⁵¹). גם בל' רז"ל⁵² מצינו (ברכות מג.) משחא דאפרסמא מברכינ בורא שמן ארצנו כו' שמן ערב⁵³. ול"ד⁵⁴ אפרסמון, שי"א דעל' קאי עצי שמן דקרא, דהא כתב ביד הל' ברכות פ"ט ה"ג שמן אפרסמון וכיו"ב⁵⁵. ורק בל' בנ"א איתא בנדרים (נג.) דשמן סתם הוא ש"ז⁵⁶, וג"ז הוא דוקא בא"י⁵⁷.

ולפי הנ"ל דשמן דקרא הוא ל"ד ש"ז, ניחא הא דבשמן המשחה איצטריך למיכתב (שמות ל') ש"ז⁵⁸, שהוא למעוטי שאר שמנים.

[ועייג"כ תו"כ אמור⁵⁹ ש"ז ולא שמן שומשמין כו' ש"ז מזיתו", לכאורה, הרי בהדיא דאיצטריך למעוטי שאר שמנים⁶⁰. ושתי הדרשות⁶¹

(48) ושם: "עץ שמן אפרסמון, והא דכתיב ויעש כרובים עצי שמן, ומתרגמינן אעי דזיתא, תרי גווני עץ שמן, דאפרסמון לאו עץ זית הוא, דכתיב בעזרא (נחמי' שם) צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן".

(49) מלכים-ב ט, ג-ו. — במשיחה שמשח אלישע ליהוא.

(50) שלהיותו ממלכי ישראל (ולא ממלכי בית דוד) לא נמשח בשמן המשחה, ש"מלכי ישראל אין מושחין ממנו", אלא "באפרסמא דכיא, דלא הוי משמן המשחה".

(51) ברמב"ם הל' כלי המקדש פ"א הי"א: "וזה שמשח אלישע ליהוא לא בשמן המשחה משחו אלא בשמן אפרסמון".

(52) נוסף על זה שמצינו בקרא מצינו גם בלשון רז"ל (שהרי לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד (כדלקמן בפנים)).

(53) "האי משחא דאפרסמון מאי מברכינ עלוי' (על ריחו — פרש"י) .. הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו .. הכי אמר רבי יוחנן בורא שמן ערב". — ומזה ראי' שגם בלשון רז"ל מצינו "שמן" סתם שאינו שמן זית.

(54) = ולא דוקא (אפרסמון) שיש אומרים דעליו (קאי עצי שמן דקרא). — ראה תוד"ה עץ ר"ה כג, א (שצויין בפנים).

(55) "שמן של אפרסמון וכיוצא בו מברך עליו בורא שמן ערב". — ומזה ראי' ש"שמן" סתם (בלשון רז"ל) כולל (מלבד שמן זית) כמה סוגי שמנים.

(56) ושם במשנה (ובפרש"י): "הנודר .. מן השמן מותר בשמן שומשומין" (מן השמן, משמע שמן זית, להכי מותר בשמן שומשומין).

(57) בגמרא שם (ובפרש"י): "תניא הנודר מן השמן בארץ ישראל מותר בשמן שומשומין ואסור בשמן זית" (לפי שאין מצוי בא"י שמן שומשומין אלא שמן זית, ובאותו שמן נדר).

(58) תשא ל, כד: "ושמן זית היין".

(59) עה"פ אמור כד, ב. ושם: "שמן זית, ולא שמן שומשומין ולא שמן אגוזים ולא שמן צנונות. שמן זית, מזיתו, מכאן אמרו ג' זיתים וכו'".

(60) כיון ששמן דקרא לאו דוקא שמן זית.

(61) "ולא שמן שומשומין", ו"מזיתו". — דלכאורה, כיון שאצטריך זית למעוטי שאר שמנים, איך ילפינן מ"זית" גם שצ"ל "מזיתו כו'".

ילפינן מתיבת זית, או מזית דבפ' תצוה⁶². אבל בפ' המלבי"ם ל"פ כן⁶³.
 ולתרץ מתני' דמכשירין⁶⁴, הרי בלאה"כ קשה דדבש סתם דקרא —
 דאין לו שם לווי — הוא דבש תמרים⁶⁵ (רש"י ד"ה דבש ברכות מא: 66:
 והוא מירוש' בכורים פ"א ה"ג⁶⁷. ועיין רש"י סוכה ו' ד"ה דבש⁶⁸). ועכצ"ל
 דל' תורה לחוד ול' חכ' לחוד⁶⁹ (חולין קלז:), ובאת ההל"מ⁷⁰ — דקראי⁷¹
 אסמכתי נינהו כמ"ש מפרשי המשנה⁷² — דמשקה הנ"ל, שאין לו שם
 לווי, מטמא, ולכן נכלל ד"ד ויצא ד"ת⁷³. וגם לענין שמן כן הוא, דרק
 שמן אחד בכלל, וכדאיתא (תרומות יא' ב') לא מנו חכ' ז"מ כמוני

(62) כלומר: אפ"ל שמתבת "זית" ילפינן שתי הדרשות, או אפ"ל שדרשה א' ילפינן מ"זית"
 שנאמר כאן (בפ' אמור), ודרשה א' — מ"זית" שנאמר בר"פ תצוה (שהרי פרשת המנורה
 נכתבה הן בפ' תצוה והן בפ' אמור).

(63) בפ' המלבים לתו"כ שם — לא פירש כן (ששתי הדרשות ילפינן מ"זית"), אלא
 ש"שמן זית ולא שמן שומשומין, זה מבואר משם שמון (כי "סתם שמן האמור בתנ"ך הוא שמן
 זית שאין לו שם לווי"), ולפ"ז מ"ש פה שמן זית, שם זית מיותר .. לכן דרש שמן זית מזיתו".

(64) שהרי ע"פ האמור סתם שמן אינו שמן זית דוקא, נמצא, שיש לשמן שם לווי —
 היפך מ"ש במשנה דמכשירין "ז' משקין כו' והשמן כו'", משום שאין להם שם לווי.

(65) ואילו במכשירין שם: "ז' משקין כו' ודבש דבורים".

(66) בברכות שם: "דבש ככותבת הגסה". ובפרש"י: "דבש האמור בתורה הוא דבש תמרים,
 וכותבת היא תמרה".

(67) ושם: "ודבש, אלו התמרים. יכול דבש ממש .. כתיב (דברי הימים ב' לא, ה) וכפרוך
 הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש, ודבש חייב במעשרות? אלא אלו
 התמרים שהן חייבים במעשרות".

(68) "כל מיני מתיקה קרויין דבש, והתמרים מיני מתיקה הן".
 — ועל זה כותב רבינו "ועיין", משום שכאן מפרש ש"דבש" פירושו "מיני מתיקה", אלא
 ש"התמרים מיני מתיקה הם", דלא ככפירושו בברכות ששם "דבש" נתייחד ל"דבש תמרים"
 (וראה אנציק' תלמודית ערך דבש (ע' קצה)).

(69) ולכן אין להקשות מדבש סתם דקרא, כי בנדו"ד נוגע לשון חכמים, משום שלא ילפינן
 מקראי, אלא הלכה למשה מסיני, כדלקמן בפנים.

(70) = ההלכה למשה מסיני (ששבעה משקין, שאין להם שם לווי, מטמאין).

(71) ראה תוספתא דשבת (פ"ט הי"ד): "מנין לדם שהוא משקה, שנאמר כו', מנין לדבש
 שהוא משקה, שנאמר ויניקהו דבש מסלע וכו'".

(72) בפיה"מ להרמב"ם מכשירין שם: "ואלו כולן אסמכות והעיקר הלכה למשה מסיני".

(73) = (נכלל) דבש דבורים (ויצא) דבש תמרים. — משום שבלשון חכמים, דבש דבורים
 הוא דבש סתם שאין לו שם לווי (ראה פיה"מ להרמב"ם שם: "ואל תחשוב כי דבש דבורים
 הוא ג"כ שם לווי, לפי שדבש גרידא שמו ואין צריך לווי, אמנם לווי בכאן של דבורים לחלוק
 בינו ובין דבש צרעים". ובפ' הר"ש שם: "דבש דבורים דמתני' אין לו שם לווי, דבש סתם
 מיקרי, אבל דבש צרעה לא מיקרי דבש סתם, כדאמרינן בהדיא בפ"ק דבכורות (דף ז:)* דבש
 הגזין והצרעין יש [להן] שם לווי").

פטמים⁷⁴, ותנא ירושלמי הוא (ב"ק ו:) ובא"י שמן סתם הוא ש"ז⁷⁵.
 וא"כ⁷⁶ הדרי קושיא⁷⁷ לדוכתא, דזית דקרא דמנורה איצטריך
 למעוטי שאר שמנים — וכנ"ל בשמן המשחה⁷⁸ — ומנ"ל למעוטי נס.
 — וליתר שאת. גם אם זית מיותר⁷⁹, איצטריך לדרשת זית מזיתו
 כו' שיהי' מובחר וראשון⁸⁰ — עיין בפ"י המלבי"ם הנ"ל⁸¹ — וכדרשת
 התו"כ⁸² ומנחות (פו.). ואולי שאני הכא דזה ידעינן מכתית⁸³.

(74) "לא מנו חכמים ז' משקין כמוני פטמים" — "כאדם שמונה עקרון שריחן טוב כדי
 לפטם בהם מה שרוצה להשביח ולפטם, שאין כוונתו באלו שמנה בלבד, אבל כוונה בכל דבר
 שריחו טוב בין שיהי' מאלו המנויים או זולתם, אבל מנו חכמים אותם על שאין מטמאין ואין
 מכשירין לטומאה שום דבר מן המשקין אלא אלו השבעה בלבד" (פיהמ"ש להרמב"ם שם)
 — ובמילא, רק שמן אחד (שאינן לו שם לווי) בכלל.

ואולי י"ל הטעם שמביא רבינו משנה זו (דתרומות) לענין שמן, שרק שמן אחד בכלל, ולא
 לפנ"ז לענין דבש (ובפרט שנזכר שם בדעת ר"א) — משום שבדבש, רק דבש דבורים אין לו
 שם לווי (בלשון חכמים), משא"כ בשמן שיש עוד שמנים שנקראים שמן סתם (בלשון תורה
 ובלשון חכמים, ורק בלשון בנ"א ובא"י סתם שמן הוא שמן זית, כנ"ל בפנים), ולכן יש צורך
 ברא"י שאעפ"כ רק שמן אחד בכלל, ועל זה מביא "כדאיתא (תרומות יא' ב') לא מנו חכמים
 ז' משקין כמוני פטמים".

(75) כנ"ל (ע' 34) מנדרים.

ועפ"ז מתורצת מתני' דמכשירין (ראה לעיל הערה 64) — כיון שבארץ ישראל (מקומו של
 התנא ש"ירושלמי הוא"), שמן סתם, ללא שם לווי, הוא שמן זית.

(76) ע"פ האמור שסתם שמן אינו שמן זית דוקא.

(77) דלעיל — קטע המתחיל אבל אם לדון כו'.

(78) (בקטע המתחיל ולפי הנ"ל) שאצטריך למיכתב שמן זית למעוטי שאר שמנים.

(79) כלומר: אפילו אם נאמר שסתם שמן דקרא הוא שמן זית, ובמילא "זית" מיותר —
 אין לומר שאיתר למעוטי שמן דנס, דאצטריך כו' (כדלקמן בפנים).

(80) תו"כ שם: "שמן זית מזיתו, מיכן אמרו ג' זתים וכו' ג' שמנים, הזית הראשון מגרגרו
 בראש הזית וכו'".

(81) ושם, שלא מ"זך כתית יליף, כפרש"י*, רק משם זית, כמ"ש זית מזיתו מכאן אמרו
 כו", ופירושו, "השמן עצמו אשר הי' בעוד הפרי על הזית שהוא האילן, והוא השמן היוצא
 מעצמו שלא ע"י טעינה בקורה או באבנים, רק זה לבד כשר למנורה".

(82) אמור שם.

(83) כפרש"י שמ"זך כתית יליף, ובמילא, "זית" מיותר (אא"כ נאמר — כנ"ל — שסתם
 שמן דקרא אינו שמן זית, ואצטריך זית למעוטי שאר שמנים).

(* למנחות פו, א: "תניא שמן זית מזיתו מכאן אמרו זית ראשון כו'". ובפרש"י: "שמן זית, דכתיב
 בקרא שמן זית זך כתית, מזיתו, שיהיו הזיתים באילן עד [שיתבשלן] שיהי' בהן שמן [זך]").

חנוכה, תרצ"ו. [מקצתו בביהכנ"ס *17]

(שבת כא:) מאי חנוכה. אא"ל כשטחיות הל', ששואל על כללות החג מהו, שהרי נס דחנוכה הי' בתחלת המשנה¹. וכדאיתא בע"ז (ט.) מל' חשמונאי בפני הבית קג' שנה מל' בית הורדוס קג'². והלל נהג נשיאותו לפני החורבן ק' שנה (שבת טו.)³ [בסה"ד נס חנוכה ג"א תרכ"א. ואז יודא בן טבאי ושמעון ב"ש⁴]. ויוחנן כה"ג תיקן תפלת ועל הנסים (כל בו נוסח התפלה. רוקח סרכ"ה. הובאו בש' הכולל⁵. צ"ע שם איזה יוחנן כה"ג. ועיי' סה"ד מע' יוחנן כהן גדול שהאריך) בפרשת נצחון המלחמה⁶. וכ"ז הכריחו לרש"י לפרש על איזה נס קבעוה⁷. ולכן אפ"ל דקשה לי' ממנ"פ, אם על נס הפך הול"ל חג הנרות, ע"ד חה"ס ע"ש בסוכות הושבתי⁸, ואם על נצחון המלחמה הול"ל לתקן יום משתה ושמחה⁹, וכמו בפורים שהי' הרוג באויביהם וגו'¹⁰, ותקנו יום משתה

-
- (* כלומר: מקצת מרשימה זו דרש רבינו רבי' בביהכנסת 17 (ביהכנ"ס שברחוב ראדזיע מספר 17, שבו הי' מתפלל רבינו לעתים קבועים כשהי' דר בפריז).
- (1) ולכן אי אפשר לפרש כשטחיות הלשון — כי, לא יתכן שבזמן הגמרא שואלים על כללות החג שהי' בתחלת המשנה: מהו.
- (2) "מלכות חשמונאי בפני הבית מאה ושלוש, מלכות בית הורדוס (אחריהם) מאה ושלוש" (וממלכות הורדוס ואילך חרב הבית) — נמצא שמלכות חשמונאי היתה מאתיים ושש שנים קודם החורבן.
- (3) "ק' שנה אחרונים שלפני החורבן התחיל נשיאותו של הלל .. אלמא הלל קודם לחורבן ק' שנה" (פרש"י שם). — ונמצא שהלל הזקן, מגדולי התנאים, הי' בתקופת מלכות בית הורדוס שלאחרי מלכות חשמונאי.
- (4) כלומר: החשבון המדוייק הוא שנס חנוכה הוא בשנת ג'תרכ"א, ואז היו גם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח (כמובא בסה"ד שם), מראשוני התנאים, ונמצא, שנס חנוכה הי' בתחלת המשנה.
- (5) סוף פמ"ו.
- (6) כלומר: יוחנן כה"ג תיקן תפלת ועל הנסים שתוכנה פרשת נצחון המלחמה, כך, שפרשת החג ידועה לכל, ובמילא אפ"ל שהשאלה "מאי חנוכה" היא על כללות החג מהו.
- (7) כלומר: הכרחו של רש"י לפרש "מאי חנוכה, על איזה נס קבעוה" — משום שאי אפשר לפרש כשטחיות הלשון ששואל על כללות החג מהו, כנ"ל.
- (8) אמור כג, מג.
- (9) ובשבת שם: "קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה" בלבד (ראה גם לקו"ש ח"י ע' 142 ואילך).
- (10) אסתר ט, טז.

ושמחה¹¹.

י'ן. פי' טיט¹², מים מעורב בעפר. היינו הלעומ"ז דאין מים אלא תורה¹³, כשמעורב עם חומריות, שאז בדרך הטבע אין הצלה¹⁴, כיון שגם שכלו מעורב בגשמיותו — וכמו שאמרו לענין מלך סדם שבנס יצא מהבארות חמר, עיי"ש בפירש"י ורמב"ן בראשית יד' י"ט — א"כ מאיזה טעם ישנה הנהגתו¹⁶, והולך מדחי וכו', ר"ל. וכמו שאנו רואין בבור טיט שהולכין וטובעין בו ר"ל מעט מעט. ואולי אפ"ל גם בלמוד התורה¹⁷. אם ח"ו לא זכה, לא זיכך חומריותו¹⁸, נעשה לו סם מיתה (יומא עב:), כי אדרבה ע"י ידיעותיו מתייהר ומתגאה, מצדיק מעשיו, מעות פס"ד וכו', כי לכוון הלכה צ"ל וד' עמו וכדאיתא סנה' (צג':)¹⁹. ואף שד"ת אינן מקבלין טומאה (ברכות כב:), הרי אמרו נעשית לו, דוקא, ס"מ. וזה²⁰ נרמז ג"כ בהאותיות י'ן. מתחיל ביו"ד, נגד יו"ד דקדושה חכ'²¹. חכ'

(11) שם, יז ואילך.

(12) כמ"ש (תהלים ג, ג) "טיט הי'ן", "הי'ן, לשון רפש" (פרש"י), "הרפש אשר בקרקעית המים" (מצו"צ).

(13) ב"ק יז, א. וש"ג.

(14) כלומר, נוסף על החכמה דלעו"ז (מים) כשלעצמה, ה"ז גם מעורב עם חומריות (עפר), ואז נעשה טיט, "י'ן".

(15) כמו בטובע בטיט כפשוטו, כדלקמן בפנים.

(16) בפרש"י שם: "בארת בארת חמר, בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין. ומדרש אגדה שהי' הטיט מוגבל בהם, ונעשה נס למלך סדום שיצא משם". ובפי' הרמב"ן שם (לאחרי שמעתיק לשון רש"י): "ואין ספק כי פירוש בארות חמר בארות אשר בהם רפש וטיט, כענין שכתוב (ירמ' לח, ו) ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט, וכתוב (תהלים שם) ויעלני מבור שאון מטיט הי'ן .. אולי יפרשו ויצא מלך סדום לקראתו שיצא מן הבור כשעבר אברהם עליו, כי נעשה לו נס לכבוד אברהם שיצא לקראתו לכבודו, ואפשר כי אברהם בשוכו הביט בבור ההוא .. והנה נעשה הנס על ידו כו'".

(17) כלומר: כאשר האדם נשקע בחומריות (עפר) בלבד — יכול לשנות הנהגתו, אבל כאשר גם שכלו (מים) מעורב בהגשמיות וחומריות (שאו נעשה טיט) — אין סיבה לשנות הנהגתו (ולא עוד אלא שהולך מדחי אל דחי, ונשקע יותר, כמו בטביעה בטיט כפשוטו, כבפנים).

(18) כלומר: נוסף על האמור לעיל בפירוש "י'ן" (טיט, מים מעורב בעפר) ש"מים" הוא הלעו"ז ד"אין מים אלא תורה" — אולי אפ"ל ששייך גם ב"מים" דתורה (בלימוד התורה) גופא, כשהלימוד אינו כדבעי (כבפנים).

(19) ובמילא, המים דתורה מעורב עם חומריותו (ונעשה "טיט").

(20) "והוי' עמו (ש"א טז, יח), שהלכה כמותו בכל מקום" (וראה המשך תרס"ו ע' תלא ואילך. ועוד). — ואם ח"ו לא זכה, לא זיכך חומריותו, אין "ה' עמו", ובמילא, יכול לעות פס"ד וכו'.

(21) ש"י'ן" הוא כמו בור טיט שהולכין וטובעין בו רח"ל מעט מעט.

(22) כלומר: יו"ד דקדושה היא חכמה (תניא אגה"ת פ"ד. ובכ"מ), ויו"ד ד"י'ן" היא המנגד

הפילוסופיא²². וממשיכו מעט מעט²³ שאינו נוגע בדו"מ מתחלה אלא דעות נפסדות, אח"כ וא"ו מדות²⁴, ואח"כ ן' שממשיכו למטה מטה²⁵. וכמש"נ הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבת העגלה חטאה (ישעי' ה' יח'), וכדרז"ל סוכה (נב.)²⁶, ובשבת (קה:): כך אומנתו של יצה"ר וכו'²⁷.

והיונים התחילו החורבן מבפנים, וזהו שאומר²⁸ שכשנכנסו יונים להיכל, שהם לא הרסו את ההיכל, וכנוסח ועה"נ²⁹ שרק ופנו את היכלך³⁰, אלא שגם הם נכנסו לשם. ושם טמאו כל השמנים שבהיכל³¹, שכל איש ישראל היכל ד' המה³², והתחילו מן כח ההשכלה וההבנה לטמאות³³, וטומאה דוקא, שאין לה מקום בשכל, כי הרי אין השמן וכה"ג משתנה ע"י נגיעה או היסט וכדומה. וכדאיתא בי"ד סוף הל' מקואות דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזה"כ הן וכו' וה"ה מכלל החוקים וכן הטבילה וכו'. ולענין מת ביל"ש ר"פ חקת לא המת מטמא ולא המים מטהרין אלא אמר הק' חוקה חקתי וכו'.

וזה שהחלו מבפנים ע"י חכמה דלעו"ז לטמאות חכ' שבהיכל.

לחכמה דקדושה.

(23) ראה תו"א מקץ מא, א: "היונים .. הם בחי' חכמה דקליפה חכמות חיצוניות כמו פילסופיא".

(24) כלומר: היו"ד ד"יון", חכמה דלעו"ז, ממשיך את האדם (המתעסק בה) למטה, אבל, מעט מעט, שמתחילה אינו נוגע בענינים השייכים לפועל, בדיבור ומעשה, אלא דעות נפסדות בלבד, ואח"כ כו'.

(25) ראה אגה"ת שם. ובכ"מ.

(26) ראה לקו"ת נשא כא, א. ראה כ, סע"ב.

(27) ושם (ובפרש"י): "יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא (עכביש), ולבסוף (משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו) דומה כעבותות העגלה, שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא (בתחלה היו מביאין אותו עליהם ע"י חבלים שאינן של כלום) וכעבות העגלה חטאה" (חבל עבה שקושרין בו את הפרה למחרישה).

(28) "היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז".

(29) שבת שם (כא, ב).

(30) = ועל הנסים.

(31) כלומר: החשמונאים לא היו צריכים לבנות את ההיכל מחדש, כי אם, רק לפנות הטומאה כו', כיון שהיונים לא הרסו את ההיכל, אלא התחילו מבפנים — בכך שנכנסו להיכל כו' (ע"ד אומנתו של יצה"ר שנכנס בפנים ואומר עשה כך וכו').

(32) לשון הכתוב — ירמי' ז, ד. וראה תו"א ס"פ וישב: "ביתי היא בחי' נה"א, כי היכל

ה' המה".

(33) ראה תו"א מקץ שם: "ולכן טמאו כל השמנים של בחי' חכמה שבקדושה".

ועיין ב"ר פיי"א³⁴ וכוח לענין שבת ומילה, וכ"פ בש"ס ומ"ר³⁵ שאל פילוסופוס. ולהעיר ג"כ מסבי דבי אתונא שהיא עיר הבירה ביון בבכורות ח: 36, ואיכ"ר ע"פ רבתי עם³⁷.

ומל' בית חשמונאים נלחמו כנגדם במס"נ, כי היו מעטים נגד רבים וחלשים וכו'³⁸, שמס"נ הוא למע' מהשכל³⁹. ולכן לא לבד שנצחו את המלחמה, אלא שגם האירו בכל כחות הנפש (וגם בר"ה⁴⁰). ולהעיר מתניא ס"פ יט' גדול ועצום כחוי⁴¹ כ"כ לגרש ... שלא יוכלו יגעו אפי' בלבושיו שהם מחדו"מ וכו'⁴².

וזהו שהי' המלחמה בימי מתתי' בן יוחנן כה"ג חשמונאי [וצריך בירור הגירסא מגילה יא. בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק

(34) פיסקא ה"ו. — ושם: "טורנוסרופוס הרשע שאל את רבי עקיבא, אמר מה יום מיומיים . . מאי שנא יומא דשבתא מכל יומא וכו'". "פילוסופוס אחד שאל את רבי הושע", א"ל אם חביבה היא המילה, מפני מה לא ניתנה לאדם הראשון וכו'". — כלומר, ויכוח בשכל, התנגדות מצד חכמה דלעו"ז.

ואולי כוונת רבינו שגם גזירת היונים נגד שבת ומילה (מגילת אנטיוכוס) התחילה מבפנים, היינו, ע"י ויכוחים בשכל.

(35) = וכמה פעמים בש"ס (בגמרא) ומדרש רבה ("שאל פילוסופוס" — ויכוחים שכליים, מצד חכמה דלעו"ז).

(36) ושם, ע"ד הויכוחים שניהל רבי יהושע בן חנניא עם סבי דבי אתונא (חכמי אתונא, עיר הבירה של יוון) שהיו מפורסמים בחכמתם. — וראה עץ יוסף לע"י שם (ע"פ דברי המהרש"א בחדא"ג) ש"ההתווכחות היתה בענין התורה האלקית ובין השכל האנושי". ובחדא"ג מהרש"א שם: "כל עיונם ומעשיהם של אלה האומות אינן רק לפי חכמת הטבע .. וריב"ח השיב לו כפי חכמת אלקית כו'".

(37) פ"א, ד. ושם: "רבתי בגוים, והלא כבר נאמר רבתי עם, ומה ת"ל רבתי בגוים, אלא רבתי בדעות". ומסופר שם אודות גודל חכמתם של בני ירושלים, וגם לעומת בני אתונא: "ארבעה מירושלים אתו לאתינא וכו'". ובפיסקא ה': "חד מירושלים אזל גבי תגרא באתינס כו'". ובפיסקאות ר"ג: "חד מאתינס אתא לירושלים כו'".

(38) נוסח "ועל הנסים".

(39) כלומר: כיון שמלחמת היונים היתה מצד חכמה ושכל, לכן, נלחמו כנגדם החשמונאים במס"נ שלמעלה מהשכל דוקא.

(40) = ברשות הרבים (וראה לקמן הערה 42).

(41) של "אור ה' א"ס ב"ה המלוכב בחכמה שבנפש" (כפי שמעתיק לקמן בפנים) — שממנו בא כח המס"נ לנצח המלחמה.

(42) אולי כוונת רבינו בהוספת וכו', להדגיש המשך הענין בתניא שם: "לעמוד בנסיון למסור נפשו אפי' שלא לעשות רק איזה מעשה לבד נגד אמונת ה' כגון להשתחוות לעבודה זרה אף שאינו מאמין בה כלל בלבד, וכן שלא לדבר תועה ח"ו על אחדות ה' אף שאין פיו ולבו שוין רק לבו שלם באמונת ה'" — שהנצחון הוא אפילו לבטל מעשה ודיבור (נגד אמונת ה') חיצוניים בלבד (שהוא עצמו אינו מאמין בזה, אלא שנראה בחיצוניות שזהו נגד אמונת ה'), ודוגמתו בהנצחון דחנוכה, שהאירו לא רק בכל כחות הנפש, אלא גם ברשות הרבים.

(סה"ד⁴³ באריכות) וחשמונאי ובניו ומתתי' כה"ג⁴⁴] ואפ"ל: מתתי' מתנת ד', כי צריך עזר מלמע' ⁴⁵. ודיוק הל' בתניא פי"ט ופועלת פעולתה (בחי' חכ') בכח ד' המלוּבש בה ... חכ' שבנפה"א שבה מלוּבש ואו"ס ב"ה הרי כל הקליפות בטלים ומבוטלים והיו כלא היו ממש לפני ד' כדכתיב וכו' והנה אור ד' אסב"ה המלו' בחכ' ⁴⁶ שבנפש גדול ועצום כחו כ"כ וכו' כנ"ל⁴⁷. ובן יוחנן, ע"ד בן חורין בן עוה"ב, כי הוואה יוחנן בחלום נסי נסים נעשו לו⁴⁸ (ברכות נז.). כי בפורים הי' עדיין נבואה בישראל — חגי וכו'⁴⁹ — גם הם לא עשו אלא לפני⁵⁰ (מגילה יב.), משא"כ בחנוכה שטמאו כבר כל השמנים⁵¹, גם פסקה הנבואה, לכן צריך נסי נסים⁵². וד' דוקא יגי' חשכ"י⁵³. ועד"ז ג"כ כה"ג⁵⁴, שנכנס לפני ולפנים, ב' בחי' בפני' הלב (לקו"ת⁵⁵), סבא דסבין דוקא (אוה"ת⁵⁶), שיבה שלמע' מזקן.

- (43) בערכו. וראה גם מע' יוחנן כה"ג (שנוכר בהתחלת הרשימה (ע' 10)).
- (44) אבל בעין יעקב הגירסא היא: "שמעון הצדיק ומתתי' בן יוחנן כה"ג וחשמונאי ובניו" (ובדקדוקי סופרים למגילה שם הובאו עוד גירסאות: "יוחנן בן מתתיהו"; "שמעון הצדיק ומתתיהו וחשמונאי ובניו").
- (45) לנצח המלחמה.
- (46) אור ה' א"ס ב"ה המלוּבש בחכמה שבנפש — שממנו בא כח המס"ג, כנ"ל.
- (47) היינו, שכדי לגרש ולדחות הס"א והקליפות כו' יש צורך בעזר מלמעלה — כח ה' (המלוּבש בבחי' חכמה שבנפש האלקית), ועד"ז בנדו"ד — מתתי', מתנת ה'.
- (48) כלומר: הפירוש ד"בן יוחנן" הוא — כמו בן חורין, בן עוה"ב — שהוא בעצמו "יוחנן", ש"נסי נסים נעשו לו", היינו, שהעזר מלמעלה הוא באופן של נסי נסים (וע"ד האמור לעיל (ע' 38) שבטביעה בטיט (יון) אין הצלה בדרך הטבע, אלא בנס דוקא).
- (49) חגי זכרי' ומלאכי, "נביאים האחרונים", שבמיתתם פסקה הנבואה (סוטה ט, ב. וש"נ). — ומיתתם היתה בשנת ג'תמ"ב (או תמ"ח), ונס פורים הי' בשנת ג'ת"ד (סה"ד), ואז הי' עדיין נבואה בישראל.
- (50) מיראה (פרש"י), מיראת ההריגה (חדא"ג מהרש"א).
- (51) וכיון שטמאו כח ההשכלה וההבנה (כנ"ל) — אין זה "לפנים" בלבד.
- (52) דלא ככפורים, שלא זו בלבד שלא הי' צורך בנס שלמעלה מהטבע (ובודאי לא נסי נסים), כי אם נס המלוּבש בדרכי הטבע (ראה תו"א מג"א צא, א. ובכ"מ).
- (53) שמואל"ב כב, כט: "כי אתה נרי ה' וה' יגי' חשכ"י". — וראה תו"א מקץ (לד, א. מא, א) ששם הוי' השני, "והווי' דייקא, בתוספת וא"ו, הוא מבחי' שלמעלה מהשתלשלות, ועל ידו דוקא נמשך בחי' "יגי' חשכ"י" (וזהו"ע נרות חנוכה).
- (54) מתתיהו בן יוחנן כה"ג.
- (55) תצא לו, א (ושם: הארת נקודת הלב ועצמות נקודת הלב). — וזהו שהנצחון הי' ע"י "מתתיהו בן יוחנן כה"ג" שנכנס לפני ולפנים, היינו, מצד הדרגא היותר נעלית דפנימיות הלב (עצמות נקודת הלב).
- ולהעיר שהדרגא הנעלית בפנימיות הלב שייכת להדרגא הנעלית דשם הוי' (ראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' רפג ואילך), ועפ"ז תומתק השייכות דכה"ג שנכנס לפני ולפנים ל"והוי' (דוקא) יגי' חשכ"י.
- (56) דרושי חנוכה רפח, ב ואילך. — ושם, בביאור הפסוק "עטרת תפארת שיבה", ש"הוא

ע"ד המוסר אפ"ל⁵⁷: חצוניות איש ישראל, בכל דרכיך דעהו⁵⁸, ו' ימים תעשה מלאכתך⁵⁹. פני⁶⁰, חב"ד, שאינו שייך אלא לאלקות, כי צ"ל יגיע כפיך⁶¹ דוקא, יום השבת⁶². פני⁶³ דפנימית⁶³, כח דמסנ"פ, תמניא יומין⁶⁴ שלמע' גם מיום השבת, ע"ד מילה בשמיני כדי שתעבור עליו שבת א'⁶⁵. ועי"ז⁶⁶ דוקא נצחו, עד שאח"כ הדליקו נרות גם בחצרות קדש⁶⁸. ולהעיר מתו"א ס"פ וישב חצר קאי אנה"ב שאינו מקורה וצריך שמירה⁶⁷.

בדקו⁶⁸ ול"מ אלא פך אחד וכו' של כה"ג. פך הוא כלי חרס (עי' נגעים יב' ה'⁶⁹. כלים ג' ב'⁷⁰. ועוד. מ"כ ויק"ר ס"פ צו'⁷¹). וכיון שהיו חתום היו בטוחים שלא נטמא. ועיין בתוס' כאן⁷².

בחי' הדרת פנים, יאר ה' פניו כו', בחי' פנימיות, היינו בחי' תעלומות לב .. ופנימי' הלב .. (ש) היא מתאחדת ממש עם המוח, ובוה גופא — לא רק בחי' זקן, שקאי על בחי' החכמה שבה מלובש אור א"ס (למעלה מנער, שאינו אלא בחי' החכמה שמלובשת בתוך המדות), אלא גם בחי' סבין דסבין (שיבה שלמעלה מזקן), מוחא סתימאה, חכמה שבכתר, שבחי' החכמה רחוקה ממנה (בחי' נער וקטנות) יותר מהריחוק דחכמה שבמדות לגבי החכמה, וכמו קודש לגבי קודש הקדשים. ונמצא, שהכניסה דכה"ג לפני ולפנים (הדרגא הנעלית בפנימיות הלב) היא ההתאחדות עם הדרגא הנעלית שבבחי' המוחין, חכמה שבכתר.

- (57) ביאור הענין דלפני ולפנים.
 (58) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.
 (59) "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" (יתרו כ, ט), "מלאכתך דייקא, כמו "דרכיך", מלאכת דרכי האדם (אלא, שהתעסקותו בזה היא באופן ש"בכל דרכיך דעהו").
 (60) פנימיות דאיש ישראל.
 (61) "וזה שכתוב (תהלים קכח, ב) יגיע כפיך כי תאכל, כלומר, שהכפים יגיעים או הרגלים ושאר אברים החיצונים בלא לב כו'", "אבל לא יגיעת המוח כו'" (לקו"ת שלח מב, ד. חוקת טו, ג), היינו, שהמוח, חב"ד — שזהו הפנימיות דאיש ישראל — אינו שייך אלא לאלקות.
 (62) שבו מתגלה ומאיר הפנימיות של איש ישראל, שאינו שייך אלא לאלקות.
 (63) פנימיות דפנימיות דאיש ישראל — לפני ולפנים — הוא הכח דמס"נ.
 (64) כלשון הגמרא (שבת שם) "יומי דחנוכה תמוניא אינון".
 (65) ויק"ר פכ"ז, יו"ד. זח"ג מד, א (ברע"מ). וראה לקו"ת תזריע כא, א. ובכ"מ.
 (66) ע"י כח המס"נ, כנ"ל ע' 40.
 (67) וגם שם — ב"חצר" שקאי על נה"ב — "הדליקו נרות".
 (68) המשך דברי הגמרא שבת שם.
 (69) "על כלי חרסו ועל פכו (פכין קטנים של חרס) ועל טפיו" (כלי חרס קטן מאד שאין המשקה יוצא ממנו אלא טיף טיף).
 (70) "הפך והטפיו" (שניהם כלי שמן, אבל הטפיו כלי צר הפה מאד לא יגר ממנו כי אם טפה טפה).
 (71) "פך, כלי חרס שנשבר מהרה".
 (72) ד"ה שהי' מונח: "אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים, צ"ל שהי' מונח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי". — ולכאורה כוונת רבינו שמדברי התוס' משמע שלא מספיק

והנה כ"ח⁷³ נעשה מאדמה ואח"כ מצרפו בכבשן (כלים ספ"ד⁷⁴).
 ועי' ביצה לב⁷⁵), כי תחלה לכל צ"ל ונפשי כעפר לכל תהי⁷⁶ (עי' תו"א
 ויהי מקץ הב⁷⁷), אבל אין זה בלבד מספיק, כי לא נגמרה מלאכתו עדיין,
 וצ"ל מצרפו בכבשן, באהבה כרשפי אש שיהי' רו"ש⁷⁸ גם שניהם. ואז
 טהור בכ"ח טמא בכל הכלים וכו' (חולין כד: במשנה) שאינו מקבל
 טומאה מגבו ורק מאוירו⁷⁹, כי הנעשה בחיצוניות⁸⁰ אינו נוגע לו, כי אינו
 תופס מקום בעיני עצמו ורק שמקיים דבר המלך. אבל כיון שנכנס באוירו
 ה"ה טמא, כי מפני שפלותו בעיני עצמו וחוסר ויגבה לבו וכו'⁸¹, אינו
 יכול לעמוד בפני זה ונטמא. אבל כ"ח שבירתן מטהרתן⁸², זבחי אלק'
 רוח נשברה⁸³ (עה"כ⁸⁴). וכ"ז אם הוא פתוח. אבל אם הפך חתום וכו',
 ע"ד צמיד פתיל⁸⁵, מל' התופל כ"ח⁸⁶, בחבור ויחוד, גן נעול⁸⁷, אינו שייך

החותם לבד, אלא צ"ל מונח בקרקע דוקא (ואולי שייך זה להענין ד"ונפשי כעפר לכל תהי"
 דלקמן בפנים).

(73) = כלי חרס.

(74) "כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה, משיצרפו בכבשן, והוא גמר מלאכתן".

(75) ושם — פלוגתא בדבר: "כלי חרס מאימתי מקבל טומאה, משנגמרה מלאכתו, דברי
 ר' מאיר. ר' יהושע אומר משיצרפו בכבשן".

(76) נוסח תפלת "אלקי נצור" (ברכות יז, א).

(77) מקץ לא, ג. ושם, שגילוי הפנימיות שבנפש באופן "דאתפריעו ואתגלו נהורין" (פרעה
 דקדושה), הוא, ע"י ונפשי כעפר לכל תהי', "כי פרעה הוא אותיות העפ"ר . . להיות בבחי'
 פרעה שיפרע ויגלה המכסה אשר עליו, וכמ"ש ופרע את ראש האשה, דכנ"י נק' אשה יראת
 ה', וצריך לגלות אוצר של יראת שמים, ע"י שמשים נפשו כעפר לכל כו'".

(78) = רצוא ושוב. — כלומר: כלי חרס נעשה מאדמה, עפר, ענין הביטול, שוב,
 כשמצרפו בכבשן, באהבה כרשפי אש, רצוא. וצ"ל שניהם, היינו, שגם לאחרי הרצוא בא השוב,
 ענין הביטול.

(79) במשנה שם: "טהור בכלי חרש טמא בכל הכלים, טהור בכל הכלים טמא בכלי חרש".
 ובגמרא שם (ובפרש"י): "אור כלי חרש (הגיע טומאה לאוירו ולא נגעה) טמא, וגבו טהור
 (אפילו נגעה טומאה בגבו אינו מקבל טומאה בכך), אור כל הכלים טהור, וגבן טמא, נמצא
 טהור בכלי חרש (גבו) טמא בכל הכלים, טהור בכל הכלים (אור) טמא בכלי חרש".

(80) מגבו בלבד.

(81) ראה לקו"ת במדבר טו, ג: "עם היות שצריך כל האדם להיות שפל במאד, מ"מ צריך
 התחזקות וקצת הגבהה, כמ"ש (דברי הימים ב יז, ו) ויגבה לבו בדרכי ה'".

(82) כלים רפ"ב.

(83) תהלים נא, יט.

(84) = ערכי הכינויים (עיי"ש בערך חרס. חרש. כלי חרס).

(85) חוקת יט, טו (ובפרש"י: "בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא
 מתוכו, לפיכך . . אם יש צמיד פתיל עליו טהור").

(86) כלים פ"ג מ"ה.

(87) שה"ש ד, יב.

שיקבל טומאה כלל. וכ"ז בא מפני דפני מקור מסנ"פ, לפני ולפנים, שזהו חותמו של כה"ג⁸⁸.

וזהו שלא⁸⁹ הי' בו להדליק אלא יום א', כי כח המס"נ⁹⁰ אינו שייך להתחלקות⁹¹, אלא שנעשה נס והד' ח' ימים⁸⁹, שהמשיכו בכל הכחות והמדריגות. והנסיון ומופת ע"ז הי' מה שלשנה אחרת⁹², שעברו כל התקופות ושנוים (ע"ד הדר באילנו משנה וכו'⁹³ שפי' שסובל כל השנוים⁹⁴) ובכ"ז נשמרה ההארה, אז דוקא קבעום⁹² — בנפש — ועשאו⁹² — המשכה גם בכח המעשה, יו"ט בהלל והודאה⁹², הלל ל' שבח ול' הארה שזה תלוי ובא עי"ז⁹⁵, והתחלת העבודה ע"י הודאה⁹⁶.

וזהו מאי חנוכה שקשה ממנ"פ כנ"ל⁹⁷, ומתרץ בכ"ה בכסלו, ע"ש חנו כ"ה — כפי' הר"ן⁹⁸ — דקאי אמל', כה כדמותנו⁹⁹, שצריך להאיר עד למטה מטה דוקא, ושם תהי' החני' (שלכן לא נק' חג הנרות¹⁰⁰). ודוקא

(88) כנ"ל (ע' 41) בענין כה"ג.

(89) כהמשך דברי הגמרא (שבת שם): "ולא הי' בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים".

(90) ענינו של הפך שהי' מונח בחותמו של כה"ג.

(91) יום אחד — ע"ד המבואר בהוספות לתו"א ס"פ יתרו בהטעם שחג השבועות הוא יום אחד (ראה גם מכתב א' דחנוכה תש"ז — אגרות קודש ח"ב ע' קפד).

(92) כסיום דברי הגמרא (שבת שם): "לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה".

(93) "פרי עץ הדר", "דבר שדר באילנו משנה לשנה" (סוכה לה, א).

(94) ראה סידור (עם דא"ח) שער הלולב (רסה, א): "כל פרי שאינו מתקיים משנה לשנה הוא מפני שנוי העתים דקור וחום בקיץ וחורף שמתפעל מהם ואינו יכול לסבול .. אבל האתרוג אינו מתפעל משינויים הללו דהיינו שיכול לסבול כל מיני שינויי העתים כו".

(95) "הלל הוא ל' שבח וגם לשון בהילו נרו (איוב כט, ג) .. הארה בבחי' גילוי, וזה נמשך מזה, כי מחמת השבח שמשבחים את האדם במעלות ומדות שיש בו מעוררים את המעלות ומדות שבו לצאת מהעלם לגילוי" (תו"א וישב ל, א).

(96) כלומר: לא רק הלל, לשון שבח והארה (דרגא נעלית), אלא גם הודאה, שהיא התחלת העבודה.

(97) "אם על נס הפך הול"ל חג הנרות .. ואם על נצחון המלחמה הול"ל לתקן יום משתה ושמחה" (כנ"ל (ע' 37).

(98) שבת שם: "לפיכך קראום חנוכה כלומר חנו בכ"ה".

(99) ראה לקו"ת נצבים מז, ב: "כה היא בחי' מל' שנקרא אספקלריא דלא נהרא*, בחי' כדמותנו".

(100) אלא על שם החני' (חנו) בבחי' כה (מלכות, כדמותנו), שבוה מודגש שצריך להאיר עד למטה מטה דוקא.

(* ובהמשך הענין (שם, ג): "ועמ"ש במ"א בד"ה ת"ר נר חנוכה בש"א כו' (תו"א מקץ לב, ד

תמניא אינון⁶⁴, למע' מז'מ¹⁰¹, כי צריך המשכה מכח המסנ'פ, שבכלל זהו שמונה, וכמו מילה בשמיני, למע' מז' אלפים דהוה עלמא¹⁰², ולמע' מש"ק¹⁰³. דלא למיספד בהון ודלא להתענות בהון¹⁰⁴. שאל יאמר האומר הן לא טהרתי מטומאתי וכו'¹⁰⁵ ואיך אאיר בר"ה וכו', כי העבודה דחנוכה היא דוקא המשכה בר"ה [מזוזה מימין, העלאת הבית וכל אשר בו, נ"ח משמאל, להמשיך אור בר"ה¹⁰⁶], והעבודה לא ע"י מרירות על נפילתו וירידת נשמתו מאיגרא וכו'¹⁰⁷, דמאן דנפיל ממדרי' איקרי מית¹⁰⁸, ודלא להתענות בהון¹⁰⁹, כי אם דוקא ע"י המשכה בעולם. שכשנכנסו¹¹⁰ וכו' והדליקו ח' ימים דוקא, ולא יום אחד בלבד, כי צריך להמשיך בכל הכחות, מתחיל בהודאה, אבל ג"כ הלל, בהלו נרו וגו'¹¹¹.

תקנו נר ואור. ע"ש להשכיחם תורתך, תו"א, ולהעבירם וכו', נר מצוה¹¹².

והי' הנס בשמן זית. כי זית משכח תלמודו של ע' שנה (הוריות

(101) = למעלה מז' מדות.

(102) כולל גם אלף השביעי ("שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב" — ר"ה לא, א. וש"נ), ששייך לעולם, שהרי ז' אלפים הם כנגד שבעת ימי בראשית, ז' ימי הבנין.

(103) כנ"ל — קטע המתחיל ע"ד המוסר אפ"ל (ע' 42).

(104) המשך דברי הגמרא: "מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון" דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון.

(105) שהרי "טמאו כל השמנים שבהיכל".

(106) שבת כב, א. תו"א מקץ מב, ג.

(107) מאיגרא רמה לבירא עמיקתא (ע"פ חגיגה ה, ב).

(108) ראה זח"ג קלה, ב.

וזהו "דלא למיספד בהון" — שלילת המרירות על ה"מיתה" (למיספד) שבנפילת וירידת נשמתו למטה.

(109) שלילת העבודה דשבירת הגוף ע"י תעניות (ראה כש"ט הוספות ס"ז. וש"נ נעתק ב"היום יום" כח שבט).

(110) המשך הגמרא (שבת שם) "כשנכנסו יונים כו' והדליקו ממנו שמונה ימים".

(111) כנ"ל (ע' 44) — שכח המסנ'נ, שלמעלה מהתחלקות (יום אחד), צריך להמשיכו בכל הכחות, החל מהודאה שהיא התחלת העבודה, ולאח"ז גם הלל שהיא הארה בבחי' גילוי.

(112) כלומר: הטעם שתיקנו חכמים וקבעו זכרון הנס דנצחון המלחמה ב"נר" ו"אור", הוא משום שהיונים רצו "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" (נוסח "ועל הנסים"), ולכן כשנצחו את היונים, תקנו "נר" כנגד "להעבירם (מ)חוקי רצונך" (מצוות) ו"אור" כנגד "להשכיחם תורתך" — ע"ש הפסוק (משלי ו, כג) "נר מצוה ותורה אור" (תו"א מקץ לב, ב. סה"מ תקס"ג ע' נז).

יג:), ועיי"ש בפי¹¹³. ואולי אפ"ל שמשביעין את הולד תהי צדיק (נדה ל:), ופי' בדא"ח¹¹⁴ מ'ל' שובע. ואפ"ל הכרח הפי'¹¹⁵, שאין הק' בא בטרוניא וכו'¹¹⁶, וכיון שנותן שבועה נותן ג"כ כח לקיימה, וא"כ ב' הפי' תלויים זב"ז¹¹⁷. והנה ימי שנותינו בהם ע' שנה¹¹⁸. ולכן נותנין לו כח ועוז על העבודה דע' שנה. וידוע דכל ההשפעות הן ע"י התורה, וע"ד שכ"א יש לו אות בתורה¹¹⁹, שהיא כלי אומנתו של הק' (¹²⁰), בעולם גדול ובאדם שהוא עולם קטן¹²¹. וזהו לימודו של ע' שנה¹²². והנה זית בלא כתישה יכול לשכח כל למוד זה, כי זית זהו ק"נ מר, גוף ונה"ב¹²³, וצריך כתישה דוקא [במנחות נג: ¹²⁴ ובכרך ס' החקירה בסופו ע"ז¹²⁵] ביטוש,

(113) = (כנראה הכוונה) בפירושים.

בפרש"י שם: "משכח תלמוד של ע' שנה, ססדור (השגור*) בפיו (אפילו*) כל ע' שנה". ובחדא"ג מהרש"א: "נקט תלמוד של ע' שנה שממהר לשכח כמו ששינוי בפ"ג דאבות הלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק .. ורש"י פי' בע"א".

ובנוגע לפירושו של רבינו כאן — אולי י"ל שהפירוש "לימודו של ע' שנה" שקאי על הנתינת כח לעבודה ד"ימי שנותינו בהם שבעים שנה", הוא בהתאם לפרש"י שקאי על תלמוד "ססדור בפיו כל שבעים שנה" (תלמוד שלמדו במשך שבעים שנה, ולא תלמוד שלומדים בגיל שבעים שנה, כפי' מהרש"א); והפירוש ד"זית משכח", ש"בלא כתישה יכול לשכח כל למוד זה" (שלזה מועיל שמן זית שלא ישכח, ולא להחזיר מה ששכח בפועל), הוא בהתאם לפי מהרש"א, ש"נקט תלמוד של ע' שנה שממהר לשכח .. ולרבותא נקט לי' גבי שמן דמשיב לי' תלמוד של שבעים שנה שלא תשכח" (ולא כפרש"י ש"מחזיר את הלמוד שנשכחת הימנו כבר ע' שנה").

(114) ראה קיצורים והערות לתניא ס"ע נו ואילך.

(115) ההכרח לפרש "משביעין" מלשון שובע (ולא שבועה כפשוטה).

(116) ע"ז ג, סע"א.

(117) כלומר: הפירוש הפשוט, מלשון שבועה, תלוי בהפירוש מלשון שובע — הכח לקיים

השבועה.

(118) תהלים צ, יו"ד.

(119) ראה סה"מ תש"ט ע' 64. ועוד.

(120) ב"ר בתחלתו.

(121) ראה תנחומא פקודי ג. זח"ג לג, ב. תקו"ז תס"ט (ק, ב. קא, א).

(122) הכח ועוז על העבודה של ע' שנה שנשפע ע"י התורה (תלמודו).

(123) ראה הוספות לתו"א תצוה קי, סע"ד: "הזית המר שהוא מק"נ שנק' משכא דחויא ..

לכך הוא משכח תלמודו של ע' שנה".

(124) "זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה".

(125) הכוונה לקונטרס הוספות לס' דרך אמונה (ס' החקירה) "עם עוד איזה דרושים

השייכים לחנוכה" (ונכרך בסוף הספר — בהוצאה הראשונה). השייך לענייננו — נדפס

באוה"ת נ"ך ע' שמא. ושם: "השמן הוא מה שנתברר מקליפת נוגה .. וא"א לברר אלא ע"י

משים¹²⁶ עצמו כשירים וכו' (תו"א ואתה תצוה¹²⁷), ואז נותן שמן זית שמחזיר לימודו של ע' שנה¹²⁸. אואפ"ל שהוא ע"ד זכה נוטל חלקו וגם חלק חברו (129), או שהלימוד הוא עם נפה"א וע"י העבודה גם ע' שנה של נפה"ב¹³⁰.

(ר"ה כד: ע"ז מגי' מנחות כח:) מל' בית חשמונאי עשו המנורה משפודים של ברזל וחיפוס בבעץ. העשירו עשאוים של כסף. חזרו והעשירו עשאוים של זהב. דמבואר¹³¹ דנ"ח קאי אהמשכת התורה, ותו"א. ואיתא בתענית (ד') כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח וכו' אפ"ה מיבעי לי לאינש למילף נפשי בניחותא. כי י' קשים הם ברזל קשה וכו' (ב"ב י'). [וזוהו שעשו המנורה מברזל דוקא¹³², אלא שחפוס בבעץ (בדיל¹³³), בדיל נצח (קה"י¹³⁴) בקו הימין. כן בגשמיות צבעו נוטה ללבנונית¹³⁵. ואפשר

ביטוש הכלי דק"נ לבטל היש אזי דוקא נתגלה השמן, כענין שבירת הקליפה להוציא הפרי כו".

(126) ר"ה יז, רע"ב. וש"נ.

(127) פא, ריש ע"ד: "וענין כתישה זו היינו להיות בבחי' אתכפייא סט"א ע"י לשאריה נחלתו שמישים עצמו כשיריים, שבחי' זו היא המכנעת כל הרצונות שבזלעו"ז שלא יהי' לו חפץ ורצון אחר לעצמו להנות ולהתענג בתענוגי בני אדם .. מאחר שמישים עצמו כשיריים ומותרות בעולם וכאלו אין בו צורך בעולם כלל כו".

(128) הוריות שם: "שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה".

ואולי כוונת רבינו, שזה שנעשה הנס בשמן זית, הוא משום שבשמן זית ישנה התכונה והנתינת כח לתקן החסרון בכללות העבודה (לימודו של ע' שנה), ודוגמתו בנס חנוכה — הנצחון דמל' בית חשמונאי על היונים, ע"י גילוי כח המס"ג, פנימיות דפנימיות, עד לפעולת האור ברה"ר — נתינת כח ותיקון כללות העבודה.

(129) "כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים אחד בגן עדן ואחד בגהינם, זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו (הרשע) בגן עדן" (חגיגה טו, א).

(130) אולי יש לפרש כוונת רבינו: מחזיר לימודו של ע' שנה, שלילת השכחה (כפי' המהרש"א), הוא ע"ד נטילת חלק חברו (הרשע) בג"ע (כיון שהשכחה היא מצד הקליפה), שענינו תוספת שכר (ולא תוספת לימוד של ע' שנה בפועל); או שמחזיר לימודו של ע' שנה קאי על פעולת הנתינת-כח לנה"א (לימודו של ע' שנה) בעבודה דבירור וויכוח הגוף ונה"ב כל משך שבעים שנה, היינו, שניתוסף לימוד של ע' שנה דנה"ב (ע"ד פרש"י שניתוסף לימוד של ע' שנה שכבר נשתכח ממנו).

(131) ראה תו"א מקץ מב, ג ("נר חנוכה הוא המשכת אור התורה" (כלשון הכתוב "ותורה אור")). ובכ"מ.

(132) כשם שתלמיד חכם ("תורה אור", ענינה של המנורה) צ"ל קשה כברזל.

(133) פרש"י ע"ז ומנחות שם.

(134) ערך בדיל.

(135) ולבן מורה על חסד, קו הימין (ראה לקו"ת שה"ש יד, א. וש"נ).

לכן¹³⁶ מערבין אותו בכסף (עי' ישעי' א' כה¹³⁷ ויחזקאל כב¹³⁸). והוא היותר רך מכל המתכיות¹³⁹ (לבד מכסף חי שהוא כמעט נוזל). והוא ממש ע"פ מרז"ל בתענית הנ"ל¹⁴⁰. אלא שזה הי' צריך דוקא בעת החשך וכו'¹⁴¹, וע"ד שאמרו לענין ח' בח' (סוטה ה') שיהא דבריו מתקבלין וכו'¹⁴². ולכן כשהעשירו, אין עשיר אלא בדעת¹⁴³, עשאוּם של כסף וכו'. וכמו לענין ח' בח' שאינו נצרך אלא בתחלת העבודה¹⁴⁴ וכמו המוץ לחטה¹⁴⁵.

(שבת כא:): נ"ח מצוה להניחו ע"פ ביתו מבחוץ. כי העיקר להאיר בר"ה (אם ע"י החצר לפרש"י¹⁴⁶. או ישר בר"ה כתוס'¹⁴⁷). אם הי' דר בעלי¹⁴⁸, פי' אם הוא מבני עלי¹⁴⁹ שאין לו שייכות לר"ה — פתח שיצא

(136) בגלל שצבעו נוטה ללבנונית.

(137) "ואסירה כל בדיליך", "בדיל המעורב בכסף" (פרש"י), "הבדיל מעורב בכסף עד שינקוהו ממנו" (פי' הרד"ק).

(138) יח: "היו לי .. לסיג כולם נחושת ובדיל וברזל ועופרת בתוך כור סגים כסף היו". שם, כ: "קבוצת כסף ונחושת וברזל ועופרת ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש להנתיך" (תערוכת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצרפו — פרש"י שם יח).

(139) היפך הברזל שהוא קשה.

(140) שאע"פ שת"ח צ"ל "קשה כברזל", מ"מ, "מבעי' לי' לאינש למילף נפשי' בניחותא"

(כמו בדיל היותר רך מכל המתכיות).

(141) כלומר: זה שעשו המנורה משפודים של ברזל (וחיפום בבעץ), הי' צריך דוקא בעת החושך וכו' — בזמן מלכות בית חשמונאי שהוצרכו להלחם ולבטל החושך דגזירות ופעולות היוונים (ולכן הוצרכו התוקף דברזל דוקא).

(142) "ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית", "כלומר, צריך שיהי' בו מעט גאווה, שלא יהיו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם" (פרש"י). — וכשם שת"ח צריך מעט גאווה שיהיו דבריו מתקבלין אצל קלי הראש בעל כרחם, כך צ"ל תוקף דברזל (מעט עכ"פ, ברזל מחופה בבעץ) כדי לנצח החושך של היוונים.

(143) כתובות סח, סע"א.

(144) ראה תו"א מג"א צא, ב. ובהוספות קיט, ג ואילך. ועוד.

(145) כלשון הגמרא (סוטה שם): "ומעטרא לי' כי סאסא לשבולתא". ובהוספות לתו"א שם: "שבולת החטה הגשמית יש לה מוץ ונק' סאסאה, וגוף החטה עצמה הוא הנק' שבולתא". — והרי "המוץ אינו אלא שומר לחטה בלבד והוא רק כמו קליפה לפר"י, להגן מפני עיניים בלתי-רצויים כו', ולכן הצורך בזה הוא רק בהתחלת העבודה, עיי"ש בארוכה. — ועד"ז בנדר"ד, שכאשר בטל החושך כו', ונמצאים בדרגא נעלית, העשירו, אזי אין צורך בברזל, ויכולים לעשות מנורה של כסף, ועד לתכלית השלימות — של זהב.

(146) "מבחוץ .. ולא ברה"י אלא בחצירו שבתיהן היו פחותין לחצר".

(147) "ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"י".

(148) המשך דברי הגמרא שם.

(149) כלשון חז"ל (סוכה מה, ב — הובא לקמן בפנים) ("ראיתי) בני עלי' (והן מועטין)". ובפרש"י: "כת המקבלין פני שכינה". ובחדא"ג מהרש"א: "למעלה בשמים קרי לי' עלי', והצדיקים שבארץ השייכים שם קרויים בני עלי'".

הוא לשם¹⁵⁰ — בכ"ז גם עליו החוב לתקן חלקו בעולם ועכ"פ ע"י חלון, שאין חלון¹⁵¹ משמש ליציאה אלא רק להאיר ע"י. וע"ד שהי' במקדש שקופים אטומים¹⁵² שיוציאו האור לחוץ ולא להיפך, וגם פה כן. ולכן לא נקטו הדין אם אין לו חלון¹⁵³ (אף שאפ"ל שילמוד משעת הסכנה¹⁵⁴. ויש לחלק¹⁵⁵) כי לא סגי בלאה"כ¹⁵⁶. ואף רשב"י שהוא מבני עלי' (סוכה מה:) ומפסיק לעשות סוכה ולולב (ירוש' שבת¹⁵⁷ ס' הל' ב' ועיין בבלי שבת יא¹⁵⁸).

(שם לעיל מהנ"ל¹⁵⁹) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק וכו' דכליא רגלא דתרמודאי. ונר שבת דוקא קודם השקיעה, ודוקא בביתו ולא בר"ה. כי נר שבת בהעלאה¹⁶⁰. ולכן אין חשש¹⁶¹ ומותר להשתמש

(150) כלומר: ענינו של פתח לרה"ר — שעל ידו יוצא הוא בעצמו לרה"ר, ולהיותו דר בעלי', מ"בני עלי", שאין לו שייכות לרה"ר, אין לו פתח לצאת לרה"ר.

(151) כהמשך דברי הגמרא שם — "אם הי' דר בעלי" מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר". כלומר, אף שאין לו פתח לצאת לרה"ר (כיון שאין לו שייכות לרה"ר), מ"מ, צריך להאיר ברה"ר ע"י חלון.

(152) "ויעש לבית חלוני שקופים אטומים" (מלכ"א ו, ד). ובמנחות פו, ב: "לא לאורה אני צריך", שלכן הי' צורת החלונות "קצר מבפנים ומרחיב והולך לצד חוץ, כדי שתהא אורה יוצאה מהיכל שתאיר לעולם" (לשון רש"י כת"י שם).

(153) כמו "אם הי' דר בעלי", שאין לו פתח (לרה"ר).

(154) כלומר: זה שלא נקטו אם אין לו חלון, י"ל, משום שיש ללמוד זה מהא ש"בשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו".

(155) די"ל שרק "בשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו" כיון שאין אפשרות אחרת.

(156) כיון שמוטל עליו החוב לתקן חלקו בעולם, עכ"פ ע"י חלון.

(157) פ"א (סוף ה"ב): "ולא מודי ר' שמעון בן יוחי שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב" (בתמי'). — ועד"ז בנדוד, שגם הדר בעלי' צריך להאיר ברה"ר, לתקן חלקו בעולם (עכ"פ ע"י חלון).

(158) "חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש .. כגון ר"ש בן יוחי וחבריו שתורתן אומנותן" — דלא כבירושלמי שם ש"אפי' לקרית שמע אין אנו מפסיקין .. זה שינון וזה שינון, ואין מבטלין שינון מפני שינון", ואף שאפילו לק"ש אין מפסיקין, מ"מ, "מפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב" (ועד"ז בנוגע לנ"ח).

(159) שבת שם (כא, ב), לעיל מסוגיא הנ"ל (בקטע הקודם — נ"ח מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ).

(160) תו"א מקץ מא, ב. אוה"ת דרושי חנוכה (כרך ה') תתקמא, סע"א ואילך. סה"מ תרכ"ו ע' ו ואילך. המשך תער"ב ח"ב ע' תשצג. סה"מ תרע"ח ע' קטז ואילך (וראה גם רשימה שבחוברת א' ע' 13).

(161) להעיר, שבדרושי חסידות (אוה"ת דרושי חנוכה שכו, א ואילך. סה"מ תרכ"ו שם) מבואר שבנר שבת שמותר להשתמש לאורה, להיותו אור השייך לעולמות, יש לחוש שמא יטה, שמבחי' זו יכול להיות הטי' לקליפה כו', משא"כ בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורה, להיותו אור שלמעלה מעולמות, אין חשש יניקה (ואדרבה, האור דחנוכה דוחה יניקת החיצונים).

לאורה. ולכן אינו בר"ה¹⁶² אלא דוקא בביתו. וקודם השקיעה, שאז מתחלת העלי¹⁶³. נ"ח המשכה¹⁶⁰. לזה צריך אור נעלה¹⁶⁴. הנרות הללו קדש הם¹⁶⁵. ויש חשש יניקה¹⁶¹ ולכן אסור להשתמש לאורה¹⁶⁶, ע"ד ודאשתמש בתגא¹⁶⁷.

משתשקע החמה, כי שמש ומגן וגו'¹⁶⁸, שגובר החשך, אז מתחילים להאיר גם בר"ה. ועד שתכלה רגל מן השוק. רגל ברא כרעא דאבוהא¹⁶⁹, בנים אתם וגו'¹⁷⁰, או¹⁷¹ הארת הנשמה שבגוף, או בחי' התחתונה שבאיש ישראל שהיא העוסקת בעניני עוה"ז, יגיע כפיך⁶¹. וכשכלה רגל מן השוק ר"ה זהו סימן שנגמר הברור ונפרד הרע מן הטוב — לאחיו בחוץ

ואולי י"ל שהמדובר בדרושים הנ"ל הוא דרגת האור [שנר שבת, שעם היותו בבחי' העלאה מלמטלמ"ע, אינו אלא אור השייך לעולמות, יש בו חשש יניקה, ונר חנוכה, שעם היותו בבחי' המשכה מלמעלמ"ט, ה"ה אור שלמעלה מעולמות, חנוכה, אין בו חשש יניקה], והמדובר כאן הוא מצד התגלותו בעולם, באופן של העלאה או באופן של המשכה — שנר שבת, להיותו באופן של העלאה, אין בו חשש יניקה, ונר חנוכה, להיותו באופן של המשכה, יש בו חשש יניקה.

או י"ל באופן אחר — שבדרושים הנ"ל מדובר אודות היניקה שנעשית כתוצאה מההשתמשות בהאור, "שמא יטה" (ששייכת בשבת ולא בחנוכה), וכאן מדובר אודות היניקה שבעצם ההשתמשות באור נעלה (שהו"ע בלתי רצוי, ע"ד ודאשתמש בתגא"), ששייכת בחנוכה ולא בשבת.

(162) כיון שענינו העלאה ולא המשכה למטה (משא"כ נר חנוכה, שענינו המשכה למטה, להאיר ברה"ר).

(163) ראה המשך תער"ב שם: "וכנודע דבע"ש עם חשיכה מתחיל עליית העולמות, וזהו ג"כ ענין הדלקת הנרות שהיא ההעלאה כו".

(164) ראה סה"מ תר"ס ע' עג: "נר חנוכה בחי' המשכה מלמעלמ"ט להמשיך בחי' אור האצי' בבי"ע.. ובכדי שיהי' הגילוי גם בבי"ע צ"ל שרש ההמשכה מלמעלה יותר".

(165) נוסח "הנרות הללו". — ובזה ש"קדש הם" מודגשת גודל מעלת האור.

(166) שבת כב, א.

(167) "ודאשתמש בתגא חלף" (אבות פ"א מ"ג). וראה דרושים שבהערה 161.

(168) "כי שמש ומגן הוי' אלקים" (תהלים פד, יב), היינו, ש"חמה" קאי על "שמש הוי'",

ו"משתשקע החמה" פירושו ש"שמש הוי'" אינו מאיר.

(169) יונת אלם רפ"ב. וראה תוד"ה מקמי — יבמות ג, א. רש"י ד"ה כבעל — כתובות

צב, א.

(170) פ' ראה יד, א. — וכיון ש"ברא כרעא דאבוה", נמצא, שבני' שנקראו בנים הם בבחי'

"רגל" ("כרעא דאבוה").

(171) כלומר: זה שבני' (בנים) נקראים "רגל" (ברא כרעא דאבוה), דרגא נמוכה — יש

לפרש בשתי אופנים: או שקאי על הארת הנשמה שיורדת למטה ומתלבשת בגוף, או שגם

הארת הנשמה שבגוף היא למעלה מרגל, ורגל קאי רק על בחי' התחתונה שבאיש ישראל שהיא

העוסקת בעניני עוה"ז.

(בראשית ט' כב') ת"א בשוקא¹⁷². —

תרמודאי מל' מורדת (173). ועיין רש"י דה"ב ח' ד' ¹⁷⁴.
 וביבמות יז. עתידין ישראל דעבדי יומא טבא כי חרבי תרמוד, משום
 דמזורים הם ומטמעי בישראל ופוסלין אותן¹⁷⁵. ובב"ר פנ"ו¹⁷⁶ אשרי מי
 שהוא רואה במפלתה של תרמוד שהיתה שותפת בב' חרבנות. ופירש"י
 (שבת שם) שם אומה מלקטי עצים דקים, ניצוצות דקים דקדושה
 המובלעים, והם מתעכבים¹⁷⁷ בשוק גם משחשיכה [להעיר מתו"א¹⁷⁸ והנה
 אנחנו מאלמים "שלמטה .. נתרבו מאד הניצוצים לאלפי אלפים חלקים
 קטנים"¹⁷⁹] וכו' וכשצריכין¹⁷⁷ לעצים יוצאים וקונים מהם עכ"ל. ואם גם
 רגלם כלה¹⁸⁰, ה"ז סימן שגם הניצוצות דקים נתבררו.

-
- (172) כלומר: על הפסוק "ויגד לשני אחיו בחוץ", תרגם אונקלוס "בשוקא", ונמצא,
 ש"שוק" קאי על רה"ר, המקום שבו מאירים ע"י נר חנוכה — "על פתח ביתו מבחוץ".
 (173) קה"י ערך תרמוד. עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא (קח, א).
 (174) "תדמורים .. עזרו לשונאיהם של ישראל .. המירו עצמם ונתחלפו לרעה .. שהי'
 להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור .. (ותמורת זה) ..
 מרדו בו וקלקלו בו".
 (175) פרש"י שם.
 (176) פיסקא יא.
 (177) המשך לשון רש"י שם: "ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה
 וכו' וכשצריכין לעצים יוצאים וקונין מהן".
 (178) וישב (בד"ה והנה אנחנו מאלמים) כז, ד.
 (179) ודוגמתו בנדו"ד — שבירור הניצוצות הדקים (עצים דקים) הוא משחשכה (למטה
 ביותר) דוקא, כיון שלמטה נתרבו מאד הניצוצים לאלפי אלפים חלקים קטנים, ניצוצות דקים
 (משא"כ קודם החשכה, שאז העבודה בשוק היא בבירור ניצוצות גדולים יותר).
 (180) "כליא ריגלא דתרמודאי".

(מדות¹⁸¹ פ"א מ"ו. ע"ז נב: באריכות) מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון (י"ד¹⁸¹ הל' מגלה וחנוכה ג' א') ושלחו¹⁸² ידם בממונם ובנותיהם. ובשבת (כג-) שאף הן היו באותו הנס (שגזרו יונים על כל בתולות הנשאות להבעל לטפסר תחלה וע"י אשה נעשה הנס. פירש"י). חשמונאי¹⁸³. שם פרטי¹⁸⁴. להעיר מל' יאתיו חשמנים מני מצרים (תילים¹⁸⁵)

פך¹⁸⁶. ר"ת כף פשוטה (קה"י¹⁸⁷).

להעיר מענין ולכי לך (לקו"ת יונת¹⁸⁸). פך וקרן באורך (אוה"ת ש"ש¹⁸⁹)

(181) בקטע זה — מתחיל רבינו ענין בהעתקת לשון חז"ל, אבל לא המשך ביאור הדברים. (182) ברמב"ם שם: "ופשטו". (183) מכאן ועד קטע המתחיל מדות (לקמן ע' 57) — כנראה — הערות רשימות קצרות לתוספת ביאור בהאמור לפניו. בחלקם — התחלת ההערה רשימה בלבד, ונשאר באמצע, כדמוכח גם (נוסף על המקום פנוי בהגליון) מזה שבסיומם לא מופיעה נקודה. קטע זה — שייך כנראה לקטע המתחיל וזהו שהי' המלחמה בימי מתת' בן יוחנן כה"ג חשמונאי (לעיל ע' 40). (184) ראה גם אבודרהם (ב"סדר תפלת חנוכה ופירושה"): "בימי מתתיהו בן יוחנן .. חשמונאי", "פירוש יוחנן המכונה חשמונאי". ובב"י לטור או"ח סתרפ"ב: "כתוב בא"ח יוחנן הוא חשמונאי, כמו שאומר בס' יוסיפון". (185) סח, לב. ובפרש"י: "מנחם פתר חשמנים שם מדינה, יושבי חשמונה". ובפ"י ראב"ע: "סגנים כחשמונאי". ובמצו"צ: "ענינו גדולים וחשובים, וכן חשמונאי ובניו". וראה ב"י שם: "וי"א חשמונאי ע"ד יאתיו חשמנים, והוא דרך גדולה" (ובפ"י עיון תפלה בס"י) אוצר התפלות: "משפחת בית מתתיהו היתה נקראת חשמונאי, אולי על שם חשיבותה, ככתוב יאתיו חשמנים מני מצרים".

(186) שייך כנראה לקטע המתחיל בדקו ולא מצאו אלא פך כו' (לעיל ע' 42). (187) ערך פך. — וראה בארוכה ספר הערכים חב"ד ערך אותיות התורה כ"ף (ע' עג ואילך). ושם, שכ"ף פשוטה מורה על הכתר כמו שהיא נמשכת ומתגלית למטה (וראה הערה הבאה בסופה).

(188) ד"ה יונתי בחגוי הסלע — שה"ש טז, סע"ג ואילך. ושם (יז, א): "קומי לך, פי' לך לעצמך .. להיות דביקות הנפש בשרשה שלמעלה .. הקרי לך והכתוב לך .. כלומר קומי לבחי' כ"ף ויו"ד .. היינו ב' מקיפים יחידה וחי' כו"ו" (ועיין בפרטיות יותר — בהביאור לד"ה זה (יח, ד)).

ומזה מובן גודל העילוי ד"פ אחד של שמן וכו" — בחי' הכתר, יחידה, ענין המס"ג, והמשכתו למטה בכל הכחות והמדרגות.

(189) ושם: "ענין פך וקרן משמע לכאורה הפך שמן זהו במל' הנק' ה' תתאה, והקרן בבינה הנק' ה' גדולה ה' עילאה", ומסיק, ש"פך ושמן שניהם במל' אלא שהפך זהו כשהוא בבחי' לכו ומעטי א"ע בכריאה, והקרן זהו כשהיא באצילות". ועפ"ז מבאר שם פי' המ"כ בויק"ר ס"פ צו (שהובא לעיל ע' 42) ש"פך הוא כלי חרס שנשבר מהרה, ולכן לא עלתה ממלכתם"

כ"ח¹⁹⁰ מטמא ג"כ בהיסט הזב¹⁹¹. זיבה עיין בסיום הש"ס

תרמודאי¹⁹² מלקטי עצים. להעיר ממקושש עצים¹⁹³.

זית¹⁹⁴ (לקו"ת באור ע"פ כה תברכו ס"ב¹⁹⁵ מרע"מ¹⁹⁶) יו"ד של שם, חכ'. ובא ע"י צמצום ובטול הרצונות דוקא¹⁹⁷. וא"כ אפ"ל יון חכ' פילוס²³ לעומ"ז דחכ' דקדושה. עוד נתבאר מענין זית לקו"ת פ' בהעלותך¹⁹⁸. שמ"ר ר"פ תצוה¹⁹⁹.

יון²⁰⁰. (ויק"ר פי"ג²⁰¹) עקרב זה יון. מה ע' משרצת ס' ס' כך מל'

(של שאול ויהוא שנמשחו בפך), "שהכלים דבריאה כיון שהם נבראים הווים ונפסדים .. נמשלו לכלי חרס שנשבר במהרה".

190) שייך כנראה לקטע המתחיל בדקו כו' פך הוא כלי חרס (לעיל ע' 42).

191) רמב"ם הל' כלים רפי"ג (וראה תוס' שנעתק לעיל בהערה 72).

192) שייך כנראה לקטע המתחיל תרמודאי מל' מורדת (לעיל ע' 51).

193) ראה לקו"ת שלח מג, א: "ענין חטא המקושש עצים ביום השבת .. שבתא דלילא הוא בחי' עליית הביורורים שנתבררו בכל ששת ימי המעשה והוא בחי' בירור עה"ד טו"ר שנפרד הטוב מהרע ועולה למעלה ומתחבר בעץ החיים .. וחטא המקושש .. שמפריד היש להיות נפרד בפ"ע כו" — היפך הענין דעבודת הביורורים.

194) שייך כנראה לקטע המתחיל והי' הנס בשמן זית (לעיל ע' 45).

195) נשא כז, ד.

196) בפ' פנחס (רמד, ב. רמז, ב) ובפ' עקב (ערב, א).

197) "יו"ד של שם הוי' (ש) אינו צמצום גמור אלא רק ע"ד לעולם ישנה אדם לתלמידו

בדרך קצרה .. השמן הוא ג"כ עד"ז, שמכל דבר יכולים להוציא שמן, והרב מהמשקה נכלל במעט שמן שמוציאים ממנו .. המשכה זו באה ע"י צמצום בחי' יו"ד נקודה א' אלא שכולל בתוכו הרבה כו', ומ"מ לעורר בחי' זו צ"ל ע"י צמצום שיצמצם עצמו ג"כ וביטול רצון כו".

198) ל, ג (לה, א ואילך). — ושם מבואר (נוסף על ענין הביטול שבכתישת הזית) גם שמרירות הזית היא כמו בחי' הדינים וגבורות שבשערות דיי"ג תיקוני דיקנא, שעז"נ "קווצותיו תלתלים שחורות כעורב", וכמו הדינים וגבורות שבהלכות התורה, עיי"ש.

199) ושם: "הה"ד זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך, וכי לא נקראו ישראל אלא כזית

הזה בלבד .. אלא מה הזית הזה .. מורידין אותו .. ונחבטו וכו' כך ישראל באים עכו"ם וחובטין אותן וכו' בצר לך ומצאוך וכו'" (הובא גם בלקו"ת נשא שם: "ולכן ארז"ל ברבות ר"פ תצוה למה נמשלו ישראל לזית כו' ע"ש בענין בצר לך"). וממשיך שם: "מה ראה ירמי' למשול אבותינו לזית, אלא כל המשקין מתערבין זה בזה והשמן אינו מתערב אלא עומד (אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן), כך ישראל אינם מתערבים עם העכו"ם .. נצבים למעלה מן העכו"ם". ובסיום הענין: "והלכו גוים לאורך, לכך נקראו אבותינו זית רענן, שהם מאירים לכל [באמונתם]".

וע"פ המבואר כאן, ניתוסף (על המבואר לעיל ע' 47 ובהערה 128) בהטעם שהי' הנס בשמן

זית — מצד התגברות חכמה דקדושה על חכמה דלעז"ז (ע"י ענין המס"נ, צמצום וביטול הרצונות), כנ"ל בארוכה.

200) שייך כנראה לקטע המתחיל יון (לעיל ע' 38).

201) פסקא ה (וכ"ה בב"ר פמ"ד, יז).

יון מעמדת ס' ס' 202.

(לקו"ת באור ע"פ נשא ס"ה 203) וזהו גרש²⁰⁴ ואח"כ ו"ן. כי וי"ו מורה על המשכה למטה ונו"ן מורה על המשכה יותר למטה. ועד"ז סד"ה אחרי ד' תלכו²⁰⁵.

(שערי אורה ד"ה כי עמך פ"ד 206) שהיתה מנורת זהב התעוררות המביאה לידי חשק וקרבת אלק' שאז יכולים הז"מ להאיר²⁰⁷.

ואואפ"ל שזהו שבהתגברות החשך א"א כ"א של ברזל²⁰⁸ — מל' (קה"י 209) — בקבלת עומ"ש האירו הז"מ, אלא שחפוס בכעץ — נצח¹³⁴

(202) כאן השאיר רבינו ריוח להשלים הענין.

ואולי יש מקום להעיר — בהשייכות לענינו — מקה"י ערך עקרב בביאור מרז"ל זה, ש"עקרב" "זה התורה, כמ"ש (אבות פ"ב מ"י — בנוגע לת"ח) עקיצתן עקיצת עקרב" (ומוסיף לבאר הגימטריא דעקרב בשייכות לתורה), "והנה התורה שבע"פ ה"ס (היא סוד) הו' דמילוי יוד דחכמה, וע"כ ה"ס ששה סדרי משנה, וכאשר יציאתה מיד היא נכללת יפ"ו (י' פעמים ו') ז"ס ששים מסכתות .. וז"ס דברי רז"ל מה עקרב יולדת לששים, ה"ס החכמה שמולדת ו' כלול מ', ששים, כך מלכות יון הוא בחי' חכמה דקליפה .. והוא ג"כ מששים, כי זה לעומת זה עשה אלקים".

וזהו השייכות להאמור לעיל (ע' 38) ש"יון" מתחיל ביו"ד נגד יו"ד דקדושה, חכמה, חכמת הפילוסופיא.

(203) נשא כג, ב.

(204) אולי י"ל שכוונת רבינו בהעתקת התיבות "וזהו גרש" (אף שלענינו נוגע לכאורה רק הסיום ד"גרשון", ו"ן) להמבואר בלקו"ת שם ש"נאמר בגרשון ע"פ אהרן, כי גרשון .. על שם שהוא מגרש החיצונים .. בהגלות נגלות המדות שלמעלה מהשכל הם מתגרשים .. ע"י אהרן (שענינו מדות שבכתר) היתה זאת ההתגלות כו" — שבזה מרומז גם ענין גירוש היוונים בכח האה"ר דאהרן (וראה לקמן בפנים בקטע המתחיל שערי אורה ואילך, ובקטע המתחיל דרמ"צ ע' 29), ובהערות שם).

(205) לקו"ת פ' ראה כ, סע"ב: "הנו"ן פשוטה יש לה רגל ארוכה ומשוכה למטה לרמז שתשפט ותומשך .. למטה מטה". — ועד"ז ב"יון", כאמור לעיל (שם) שמתחיל ביו"ד, חכמה, וממשיכו מעט מעט כו', אח"כ וא"ו, מדות, ואח"כ ו' שממשיכו למטה מטה.

(206) מה, סע"ב ואילך.

ענין זה שייך כנראה לקטע המתחיל (ר"ה כד: כו' מל' בית חשמונאי עשו המנורה משפודים של ברזל כו' חזרו והעשירו עשאוים של זהב (לעיל ע' 47)).

(207) ושם: "כי הז' נרות הן ז' מדות הטובות העולות לה' באור וחיות גדול כמו התפעלות אוי"ר וכה"ג, אך התעוררות וחשק לקרבת אלקים צ"ל תחילה, ע"כ היתה המנורה של זהב בכללותה כדי שיוכלו הז' מדות בו' נרות להאיר .. שבלתי תעורבות של בחי' הזהב .. אין בהם אור וחיות כלל כו'" (וממשיך בפ"ה, שזהו"ע "בהעלותך את הנרות", "בחי' אה"ר עליונה שמעורר לנש"י ומדליק אורם כו").

(208) כלומר: הטעם ש"מלכות בית חשמונאי עשו המנורה משפודים של ברזל", הוא, לפי שבזמן של התגברות החושך אין יכולים המדות להאיר מצד התעוררות המביאה לידי חשק וקרבת אלקים, שזהו"ע הזהב, כי אם, בקבלת עול מלכות שמים, שזהו"ע ברזל (מלכות).

(209) ערך ברזל.

— רושם החסד ואהבה²¹⁰, ומראהו קרוב לשל כסף²¹¹.

אולי אפ"ל שדוקא בעץ, נצח, מקורו באה"ר דאהרן²¹², מדות דכתר²¹³, ע"ד אל עליון וכו' גואל לב"ב²¹⁴.

בתו"א (ד"ה כי עמך)²¹⁵ שהזהב הוא מנוצץ כעין ניצוצי וגחלי אש לוחשות וכך צ"ל בחי' רעו"ד ברשפי אש האהבה וכו' וביאור פי' הב' וכו'²¹⁶ (וכנ"ל בש"א²¹⁷).

(210) כי, נצח הוא בקו הימין, ענף החסד.
(211) כנ"ל (שם). — וכסף ענינו אהבה, "נכסוף נכספתי" (ראה זהו ח"א רנ, א. ח"ב קמח, א-ב. ועוד), אף שאין זה אלא אהבה כמים, ולא אהבה כרשפי אש, שגדלה מעלתה כמעלת הזהב על הכסף.

(212) ראה לקו"ת בהעלותך (ל, ב ואילך) בענין הדלקת הנרות דאהרן, שענינו אהבה רבה.
(213) ראה לקו"ת שם לא, א (וראה גם לקו"ת נשא כג, רע"ב).
(214) "א-ל עליון" קאי על כתר, והוא ה"מביא גואל לבני בניהם", שהם נצח והוד, היינו, שנצח (והוד) שרשו מהכתר (ראה פע"ח שער העמידה פי"ד טו — הובא בלקו"ת מסעי צ, ג).

וזהו שהיתה המנורה (של ברזל) מחופה בבעץ — כי, בעץ שהוא נצח, מקורו בכתר, אה"ר דאהרן, המדליק את ז' הנרות, ז' מדות דכתר.
מקץ לה, א.

(216) ע"כ לשון התו"א. — ושם, ב' פירושים בפסוק "המשפילי לראות בשמים ובארץ":
"הא", שהוא משפיל א"ע כביכול לראות תוך השמים ותוך הארץ .. מה שמתלבש אור א"ס ב"ה בחכמה וחסד .. הוא בחי' ירידה והשפלה גדולה .. התלבשות זו היא בבחינת תורה ומצוות, ו"מצוות צריכות כוונה, היינו כוונת הלב רעותא דלכא להמשיך א"ס ב"ה .. וזהו בחי' הזהב, שהזהב הוא מנוצץ כעין ניצוצי וגחלי אש לוחשות וכך צ"ל בחי' רעו"ד ברשפי אש האהבה .. וזהו פי' הא".

"והב' כלומר שע"י בחינת שמים וארץ משפיל א"ע, שהם הם הגורמים לבחי' ירידה והשפלה זו .. וביאור פי' הב' .. יובן עם מ"ש וגלה על ראשה .. שהיא בחי' כתר למעלה מן הראש .. כי עיקר העבודה היא לקבל עליו עול מ"ש שהיא למעלה מן הטעם והדעת המושג .. שיהי' לו ביטול רצון .. להיות כעפר .. ואזי יומשך גילוי אור א"ס ב"ה ממקורא דכלא. וזהו המשפילי לראות בשמים ובארץ, פי' שע"י בחי' שמים וארץ שהם בחי' תושב"כ ותורה שבע"פ .. והם הם בחי' התורה והמצוות בשרשם שמהם נשפע בחינת התעוררות בנצוץ אלקות שבאדם לעורר את האהבה כרשפי אש כו".

ואולי כוונת רבינו בהבאת פי' הב' בשייכות למנורה של ברזל המחופה בבעץ — כי, בפי' הב' שהתומ"צ גורמים התעוררות האהבה, נמצא, שהתומ"צ עצמם הם בלא התעוררות האהבה (דלא ככפי' הא' שישנה גם כוונת המצוות, רעו"ד), כי אם עבודה בפועל (נצח) בלבד, מצד קבלת עול, ע"ד ובדוגמת מנורה של ברזל מחופה בבעץ (ואולי י"ל שזהו גם הפירוש ד"חזרו והעשירו עשאו של זהב" — שע"י קיום התומ"צ מצד קב"ע באים להתעוררות האהבה, ככפי' הב' (וראה לקמן הערה 226)).

(217) = בשערי אורה (שמנורת זהב היא ההתעוררות המביאה לידי חשק וקרבת אלקים שאז יכולים הז' מדות להאיר).

שתכלה²¹⁸ רגל ל' יחיד. שתשקע החמה ול"א²¹⁹ שמש (אוה"ת שיב-שיג-220.)

יון²²¹ טיט שנעשה בסיוע המים ג"כ, לעיין שו"ע ת"ת לאדה"ז בלמוד התורה קודם התשובה²²²

דרמ"צ ח"ב²²³ (ע' רפב.) החלוק בין כה"ג משוח שזהו מלמעלמ"ט, ע"י שמן המשחה, משא"כ בבית ב'²²⁴ מרובה בגדים, אה"ר ע"י מעשה המצות, לבושים, מלמטלמ"ע²²⁵. ועד"ז גם כאן לא זהב כ"א ברזל²²⁶,

(218) שייך כנראה לקטע המתחיל (שם לעיל מהנ"ל) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל (לעיל ע' 49).

(219) = ולא אמר.

(220) ושם: "חמה (ש)אינו השמש בעצמו רק .. הוא מלשון חמימות דהיינו מה שהוא מחומם מחמת השמש שהוא בחי' יראה ואהבה מהארט והמשכת אור השמש .. ומשתשקע החמה ששקעה בחי' זו, צו חכמים להדליק נ"ח, דהיינו להמשיך עליו אלקותו ית' מלמעלה למטה".

וזמן ההדלקה הוא "עד שתכלה רגל מן השוק" — "רגל א' הוא ממש סיבת בחי' רה"ר וטורי דפרודא, כי בחי' רה"ר היינו שאין התכללות ואחדות", "שהו"ע עולם התהו .. שהיו הי"ס זו ע"ג זו .. עמוד א' שהוא חד סמכא", "וזהו ג"כ ענין מצות נ"ח עד שתכלה רגל מן השוק, היינו לברר ניצוצי' דתהו הנ"ל שנק' רגל א', מן השוק, שהוא בחי' טורי דפרודא דבי"ע שנפלו שם וכו', והעלאה זו הוא ע"י המשכת נ"ח על הפתח הסמוך לרה"ר וכו'".

(221) שייך כנראה לקטע המתחיל יון פי' טיט, לאחר התיבות ואולי אפ"ל גם בלימוד התורה אם ח"ו לא זכה (לעיל ע' 38).

(222) בפ"ד ה"ג: "אמרו חכמים (ברכות יז, א) תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, ואם אינו עושה כן, נמצא שלמד שלא לעשות, ונוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם .. אם אינו מקיים מה שלומד נקרא רשע, ועליו אמר הכתוב ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי וגו' .. ועליו אמרו חכמים לא זכה נעשית תורתו לו סם המות".

ואולי הכוונה בהדיוק "טיט שנעשה בסיוע המים ג"כ" — למש"ש בהמשך הענין "שכל התורה ומצוות שאדם עושה בעודו רשע .. מוסיף כח בקליפות לפי שעה".

(223) דרך מצוותיך חלק ב' — הוא ספר "פרוש המלות" בתפלה (בצירוף עוד קונטרסים) שנדפס בפאלטאווא בשנת תער"ב. — השייך לענינינו (ע' רפב) נדפס גם בהוספות לאוה"ת ויקרא ע' רלו.

ענין זה שייך כנראה לקטע המתחיל שערי אורה ואילך — בענין מנורת זהב, או ברזל (לעיל ע' 54).

(224) שבבית שני לא הי' שמן המשחה (ראה יומא נב, ב. וש"נ).

(225) ושם: "כהני בית שני נקרא מרובה בבגדים בלי שמן המשחה .. וע"י הבגדים שהם הלבושים שממעשה המצות נעשה כ"ג, א"כ זהו מלמטה למעלה .. ובעבודה שע"י קיום המצוות נמשך האה"ר".

(226) כלומר: לא הדליקו במנורה של זהב שמורה על התעוררות אהבה רבה מלמעלמ"ט, אלא במנורה של ברזל, שברזל, קבלת עול, שייך למעשה המצוות (עבד), וההדלקה במנורה של ברזל מורה על אהבה רבה שבאה ע"י מעשה המצוות, מלמטלמ"ע.

ולכאורה כוונת רבינו להוסיף על המבואר לעיל (ע' 54) בענין מנורה של ברזל שרק "בקבלת

וכידוע²²⁷ שמעשה המצות עבד²²⁸ ולא שר. וציין²²⁹ גם ללקו"ת והי' מספר בענין פקדת הארץ²³⁰, ובאור אחרי ד' בענין כפה עליהם הרי"ט²³¹

(מדות פ"ב מ"ג) לפניו ממנו סורג גבוה י"ט²³², ויג' פרצות היו בו שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום, וגזרו כנגדם יג' השתחויות. לפניו ממנו החיל וכו'. (כלים פ"א מ"ח) החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת נכנסים לשם (מדרבנן. מפרשי המשנה²³³). ולכן פרצו הסורג (עיקר תוי"ט מדות²³⁴) דוקא. לעיין בתוי"ט²³⁵.

(שקלים פ"ו ה"ב) וחזרו וגדרום בני חשמונאי וגזרו כנגדם יג'

עומ"ש האירו הז"מ", ולא באה"ר ןהשייכות לאה"ר אינה אלא מצד זה שחפום בבעץ, נצח, שהוא רושם החסד והאהבה, או אפילו יתירה מזה, ש"דוקא בעץ, נצח, מקורו באה"ר דאהרן" — שגם מצד ברזל כשלעצמו (קבלת עול, מעשה המצוות), נעשית התעוררות אה"ר (מלמטלמ"ע)*.

(227) ראה תוי"א מקץ לו, ד. סה"מ תרס"ד ע' דש. המשך תער"ב ח"ג ע' א"ר. ועוד.

(228) שענינו קבלת עול, ברזל.

(229) בדרמ"צ (אוה"ת) שם.

(230) (לקו"ת) במדבר ה, ג ואילך. — ושם: "פקדת הארץ היינו המצות שהם פקודי ה' כי המצות הן נמשכות מרצון העליון .. ושורש המצות הוא בחי' חסד ואהבת ה' אלינו .. ועי"ז מתעורר ג"כ בנפש האדם רצון העליון שבנפש לאהבת ה' .. להיות לה רצון וצמאון ונפש שוקקה" (ותשוקקי').

(231) (לקו"ת) פ' ראה כב, רע"א. — ושם: "וידוע פי' וענין כפה עליהם הר שהוא בחי' וימינו תחבקינה דהיינו התגלות אהבה העליונה לישראל .. וע"י זה ממילא נתעורר האהבה ג"כ בנש"י .. עד שבאו לכלות הנפש .. וכך מעיין זה יובן ג"כ בענין קיום המצות שהם המשכת רצון .. התגלות אהבה עליונה כו' לכן עי"ז נתעורר ג"כ רצון האדם אליו ית' .. וזהו פקדת הארץ ותשוקקי' כו".

(232) = י' טפחים.

(233) הר"ש והרע"ב. ועוד.

(234) ושם: "ונ"ל דזה הבנין של הסורג שהוא הי' כדי לתת מקום והבדל בין העו"ג הנכנסים להתפלל בבית ה' ובין ישראל, כאותו ששנינו בפ"ק דכלים מ"ח החיל מקודש ממנו שאין עו"ג וטמא מת נכנסים לשם, ולטעם זה פרצו כו".

(235) כנראה לא הי' התוי"ט תח"י, רק עיקר תוי"ט. — ובתוי"ט שם (לאחרי אריכות השקו"ט בטעם בנין הסורג**), ומסיק שהי' כדי להבדיל בין העכו"ם ובין ישראל): "בשביל כן היונים פרצו בו פרצות הואיל ונעשה להבדיל אותם מבוא יותר פנימי, ולכך כשחזרו ישראל וזכו לגדרם, תקנו על כל גדר השתחוי' להודות לה' כי טוב".

(* זהו חידוש גם ביחס לפר"י הב' בתו"א (שבהערה 216) — כי, בתו"א מדובר אודות התעוררות האהבה שנעשית **לאחרי** וכתוצאה מקיום המצוות מתוך קב"ע, מצד המרירות והצעקה על הריחוק כו', וכאן (ע"פ המבואר בלקו"ת המצויין בפנים) מדובר אודות אה"ר הקשורה עם מעשה המצוות **גופא**, כיון ששרש המצוות הוא בחי' חסד ואהבת ה' כו'.

(** ראה גם לקמן בפנים בקטע המתחיל בעיקר תוי"ט (ע' 58).

השתחואות. וכ"ה בפיה"מ שקלים²³⁶ (צ"ע שעדיין לא מצאתי בי"ד חיוב השתחואות אלו. ועיין תוספתא פ"ב²³⁷. הכותב) ובפסחים (סד': במשנה) שני' [כת של שוחטי הפסח] בחיל [כשחל להיות בשבת]. בכ"מ ביה"ב פ"ה ה"ג²³⁸ מהרא"ש שהסורג להתיר טלטול שבת²³⁹, ובהג"ה הקשה ע"ז²⁴⁰.

בעיקר תוי"ט שלכן פרצו הסורג כי לשם אסורה עליהם הכניסה²³⁴. וצ"ע כי איסור כניסתם הוא מדרבנן²⁴¹. ויש בזה ב' חלקים. איסור הכניסה לחיל לטמאי מתים שג"ז מדרבנן, וגזירה זו מימי יהושפט (תוד"ה שחדשו. יבמות ז: ²⁴²), ושעכו"ם יטמאו כמתים. ולכאורה זהו מי"ח דבר²⁴³ (שבת יז:): שגזרו שיהי' כזבין²⁴⁴ ולענין שלוח מחנות רק כטמא מת²⁴⁵

(236) "כשהי' אדם מגיע למקום פרצה מן הפרצות הי' משתחוה על דרך הודאה" (ובפיה"מ מדות שם: "משתחוה לשם ומודה על כריתות מלכות יו").

(237) הי"ז. — ואולי כוונת רבינו למ"ש שם ש"שאר השתחואות שבמקדש שעל גבי קרבן חובה היו וקבע היו" (חוב הי' להשתחוות ותמיד היו משתחווין — מנחת ביכורים), ומזה מובן שי"ג השתחואות אינם חובה כו'.

(238) בכס"מ שם: "וכתב הרא"ש (מדות שם) שהסורג נעשה לטלטול שבת, ולזה הי' גבוה י' טפחים כדין כל מחיצה, דהיקף הר הבית לא מהני דהוי הוקף ולבסוף פתח דלא מהני".

(239) ולכן היתה כת שני' של שוחטי הפסח יכולה לטלטל פסחיהם בחיל, כיון שהי' מוקף בהסורג (וראה שוה"ג להערה הבאה).

(240) וז"ל: "תימה לדבריו דלטלטול לא הי' צריך שום דבר, לפי שמן התורה כל מה שהוא מוקף בארבע מחיצות הוא רה"י גמורה כמו שאמרו ברפ"א דשבת, ושבות במקדש לא גזרו. ועיין בת"ט* בפ"ב דמדות".

(241) כנ"ל (ע' 57) ממפרשי המשנה.

(242) ביבמות שם: "ויעמוד יהושפט בקהל יהודה לפני החצר החדשה (דברי הימים ב כ, ה), מאי חצר החדשה .. שחדשו בה דברים ואמרו טבול יום לא יכנס למחנה לוי". ובתוס' שם: "וא"ת מנא לי' שחדשו מטבול יום, דלמא חדשו מטמא מת עצמו, ויש לומר, דמשמע לי' שלא חדשו אלא על החצר, וחצר היינו עזרת נשים .. ואילו טמא מת אסור אפי' בחיל".

(243) ראה לקמן הערה 257.

(244) "גזרו על תינוק נכרי שמתמא בזיבה שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור".

(245) כלומר: הגזירה שעכו"ם יטמאו כמתים (אינה גזירה בפ"ע, אלא) נכללת בגזירה שיהיו כזבין, אלא שלענין שילוח מחנות גזרו רק שיהיו כטמאי מתים, ולכן נאסרו ליכנס לחיל, כטמאי מתים, ולא נאסרו ליכנס להר הבית, כזבים.

(* בתוי"ט שם הקשה גם "דהא בספ"ה דפסחים תנן יצתה כת הראשונה [עם פסחם] וישבה לה בהר הבית, שני' בחיל, ואי איתא דהיקף הר הבית לא מהני היאך טלטלו פסחיהם לשם".

(ר"ש ורא"ש בכלים²⁴⁶). א"ל²⁴⁷ שב' גזירות היו בעכו"ם, בתחלה כטמאי מתים ואח"כ כזבים, א) דלא אשתמיט תנא. ב) א"כ גם קטן מט' שנה²⁴⁸ יהי' טמא מחמת טמא מת²⁴⁹, ועיין י"ד הל' מטמאי משכב פ"ב ה"י²⁵⁰ והקדמה לטהרות²⁵¹ דל"מ²⁵² כן. ובהל' טומאת מת פ"א יג"י²⁵³ משמע דלא גזרו בענין טומאת מת ורק זיבה. ג) א"כ גם קודם גזירת זיבה היו בדלים מתינוקי עכו"ם²⁵⁴ כיון דגם טמא מת מטמא אדם (ריש אהליות²⁵⁵), ול"מ כן תוד"ה ועל שבת יז²⁵⁶:

המורם מכהנ"ל שזהו מי"ח דבר²⁵⁷. ואופ"ל להיפך שמפני שפרצו

(246) שם (פ"א מ"ח). בר"ש: "ועכו"ם .. אע"פ שגזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם .. לענין שילוח מחנות לא גזרו עליהו אלא כטמאי מתים". וברא"ש: "אע"פ שגזרו עליהם שיהיו כזבים לא גזרו עליהם שילוח מחנות".

(247) = אין לומר.

(248) שלא שייך בו גזירת זיבה.

(249) ש"אפילו קטן בן יומו שנגע או נשא או האהיל על המת נטמא והרי הוא טמא מת" (רמב"ם הל' טומאת מת פ"א הי"ד).

(250) "וחכמים גזרו על כל העכו"ם שיטמאו כזבים .. והוא שיהי' הזכר בן תשע שנים ויום אחד ולמעלה .. אבל הקטנים למטה מזמן זה לא גזרו עליהן טומאה, שעיקר הגזירה היא כדי שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצל העכו"ם במשכב זכור, ופחות מזמן זה אין ביאתן ביאה".

(251) "העכו"ם .. מדרבנן .. גזרו עליהן שיהיו כזבין .. הזכר מבן ט' שנים ויום א' ולמעלה .. לא פחות מזה, כמו שהתבאר בגמרא ע"ז (דף לו: לז)".

(252) = דלא משמע (שהרי לא נזכר ענין של טומאה בפחות מבן ט').

(253) "אין העכו"ם מטמא באהל .. וכן העכו"ם אינו נעשה טמא מת .. ולא בטומאת המת בלבד אלא בכל הטומאות כולם אין העכו"ם .. מתטמאין בהן. ומדברי סופרים שיהו העכו"ם כזבין לכל דבריהן".

(254) ובמילא אין מקום לגזירת זיבה כדי שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצל העכו"ם, כיון שבלאה"כ בדלים מהם.

(255) "אדם הנוגע במת טמא טומאת שבעה ואדם הנוגע בו טמא טומאת ערב".

(256) בתוס' שם: "ע"י שגזרו עליהם (בנותיהן) נדות יפרשו ממגען ולא יטמעו בהם כ"כ". ומזה משמע שרק בגלל גזירת נדות יפרשו ממגען של בנותיהן, ולולי זה, בזכרים, לא היו בדלים מתינוקי עכו"ם (קודם גזירת זיבה).

(257) וכיון שאיסור כניסת עכו"ם לחיל (לפנים מן הסורג) נתחדש כשגזרו י"ח דבר — משך זמן (לערך מאה שנה) לאחזר המאורע דחנוכה* — אי אפשר לומר (כדברי התוי"ט)

(* להעיר מתוד"ה שהי' מונח — שבת כא, ב (נעתק לעיל הערה 72) "אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים כו", ובמהרש"א שם: "הא דגזרו על תינוק נכרי שמתמא בזיבה והיינו בן ט' שנים .. וההיא גזירה מי"ח דבר הוא שגזרו תלמידי שמאי והלל .. וחשמונאי מקדמי טובא הוו, דיש לומר דכבר גזרו על הזב נכרי שמתמא בזיבה כמו ישראל, אבל על תינוק נכרי אע"פ שאינו זב לא גזרו רבנן קמאי, ואתו תלמידי שמאי והלל וגזרו בו, וכן נראה מפרש"י לעיל ודו"ק". — ואולי י"ל שדעת רבינו שדברי המרש"א הוא **חידוש**, ולא אשתמיט בשום מקום שכבר גזרו על הזב נכרי קודם י"ח דבר, וגם התוס' רק **נסתפקו** בדבר ("אם כבר גזרו כו").

בסורג אסרו עליהם הכניסה עד שם.

ובכל אופן מספר יג' מתחיל מחכ²⁵⁸ עד סוף מעשה, י"ס דאצי' ובי"ע. וגזרו כנגד זה יג' השתחואות, כנגד י"ס דאצי' וג' ראשי ראשין, וזה תלוי בזה [עי' ויקח לו יעקב. רע"ח²⁵⁹]. והשתחואה דוקא ביטול, מס"נ, שע"ז²⁶⁰ נצחו המלחמה.



שהטעם שהיוונים פרצו הסורג הוא כי לשם אסורה עליהם הכניסה, כיון שעדיין לא נאסרה עליהם הכניסה לפנים מן הסורג!

(258) שממנה התחילו היוונים (כנ"ל ע' 38 ואילך), ואח"כ המשיכו למטה עד סוף מעשה — י"ג פרצות.

(259) ושם (סה"מ תרע"ח ס"ע עו ואילך), בנוגע לב' הפירושים במספר י"ג — ע"ס וג' ראשי ראשין, או ע"ס ובי"ע — "י"ל דלא פליגי כלל, דהנה שרש התהוות בי"ע ובכדי שיהי הגילויי בבי"ע זהו מבחי' ג' ראשי ראשים. . דעומק רום ועומק תחת הן מכוונין זע"ז, דמבחי' עומק רום דוקא נמשך למטה יותר כו".

(260) ע"י המס"נ דוקא, כנ"ל (ע' 40 ואילך) בארוכה.

לחנוכה.

נ"ח מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, וצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ ומצד שמאל (שבת¹ וטושו"ע או"ח²). והנה עוד מצינו מצות בהדה"נ: הדה"נ בביהמ"ק והד"נ שבת ויו"ט. וכמה חלוקים ביניהם ויתבארו להלן³.

הנה כל אדם באשר הוא שכלי ובעל בחירה, עליו להביא כל מעשיו בחשבון ולתת לעצמו דו"ח מכל הנעשה מסביב לו ובעיקר אתו עמו. והשאלה העיקרית שהיא היסוד לכל חיי האדם עלי אדמות היא: תכלית בריאת האדם.

ומעלת ותוס' יתרון בנ"י על שאר חוקרים חקירה זו⁴, הוא מה שע"י התורה והנביאים נגלו להם כמה דברים וענינים, שא"א הי' להגיע להם ע"י חקירת שכל אנושי. גם ענינים שא"א לידעם כ"א ע"י חקירות ועיונים רבים ועמוקים שאין בהם יד כ"א לאנשים יחידי סגולה, הרי אנו יודעים אותם ע"י תושב"כ ושבע"פ ע"י אמונה (אלא שזה⁵ שייך גם בחקירה אנושית, שהחוקרים, מסרו תוצאות ומסקנות חקירותיהם לאנשים פשוטים, אשר בידעם שפ' הוא חכם גדול יאמינו שהמסקנה אמיתית מפני חיוב החכמה) — אף שכ"א מחויב להבין ולהשיג⁶ בכל פינות התורה ומהם גם ביסוה"ת — כמו שקראם הרמב"ם⁷ — שהם האמנת האלק' האמנת היחוד כו', חובת האדם לאלקיו, בין אדם לחברו וכיו"ב.

ועוד יתרה לידיעת בנ"י על הידיעה שע"י השכל בלבד⁸, שידיעתינו

(1) כא, ב. כב, א.

(2) סתרע"א (ס"ה"ז). סתרע"ב (ס"א"ב).

(3) רשימה זו — לא נגמרה (וראה גם הרשימה דחנוכה ש"ת שנדפסה בחוברת א' ע' 12).

(4) תכלית בריאת האדם — מה היא.

(5) ענין הב', שגם ענינים השייכים ליחידי סגולה שבאים אליהם ע"י חקירות רבים ועמוקים — יודעים כולנו מהתורה ע"י אמונה (משא"כ ענין הא', ענינים שאי אפשר להגיע להם ע"י חקירת שכל אנושי).

(6) כלומר: לא רק ע"י אמונה, אלא גם להבין ולהשיג בשכל. — (אלא, שגם קודם שמבין ומשיג בשכלו, מאמין הוא שהמסקנה היא אמיתית מפני חיוב החכמה, כנ"ל בפנים).

(7) בספר הי"ד (ראה בארוכה תורת מנחם — הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' מא ואילך. ועוד).

(8) כלומר: נוסף על האמור לעיל שע"י התורה יודעים בנ"י — ע"י אמונה — גם ענינים

אין שייך בה כל ספק, כיון שהיא מיוסדת על אמונה פשוטה וקבועה בלב כאו"א, וכאלו רואה בעיניו, שבמילא אין שייך בזה הכחשה לעולם. משא"כ בידיעה הבאה ע"י השגת השכל, אפשר שאחר זמן תמצא איזה סתירה או קושיא שע"י יסתור כל בנינו. [ובדוגמת דבר שמצינו שבד"נ⁹ אין הולכים אחר האומד וצריך שני עדים דוקא¹⁰ ?].

והנה בהשתל' הבריאה ישנם ד' סוגים: דצח"ם והאדם למע' מכולם וכולל כולם¹¹, וכמארז"ל (סוף קדושין¹²) כל העולם ל"נ¹³ אלא לשמשני. ובסוג האדם אומרים בנוסח התפילה אתה בחרתנו מכל העמים, וכמש"נ והייתם לי סגולה (שמות¹⁴), כי כך בחר מכל העמים (15). ותכלית האדם, ובפרט בנ"י הוא כמארז"ל (שם) ואני ל"נ אלא¹⁶ לשמש את קוני.

והנה אופן ותוכן שמוש זה, שהוא תכלית הבריאה, תלוי במצבו של כ"א, מצבו החצוני והפנימי, אבל בכלל תורה אחת לכולנו¹⁷. וכן קודם מ"ת, וגם עתה¹⁸ לשאר העמים, ניתנו ז"מ ב"נ המתחלקים לכמה סעיפים ופרטים¹⁹. וע"י כ"ז בא האדם לתכליתו, שזהו תכלית שלמותו.

שאינ כל אחד יכול להגיע אליהם מצד שכלו הוא, ועד לענינים שאי אפשר להגיע אליהם ע"י שכל אנושי — יש יתרון גם בהידיעה עצמה, שאין שייך בה כל ספק.
(9) = שבדיני נפשות.

(10) סנהדרין לו, א ואילך. רמב"ם הל' סנהדרין רפ"ב.

ואולי כוונת רבינו בהסימן שאלה, שמספקא לי' אם טעם הדבר (שבדיני נפשות אין הולכים אחר האומד) הוא משום חוסר הוודאות שבאומד ("שלא יחתוך גדר העונש אלא כשהיו העדים מעידים שהם ידעו בודאי שזה עשה המעשה ההוא בלא ספק ובלא דמיון כלל" — ספהמ"צ להרמב"ם ל"ת רצ), ולכן ה"ו דוגמא לידיעה שבאה ע"י השכל שאפשר שאחר זמן תמצא סתירה בדבר, או שאין זה בגלל חוסר הוודאות שבאומד, אלא גם כאשר יודעים בוודאות גמורה שאין בה ספק כלל, כמו "בנבואת נביא שיאמר שעשה זה המעשה", אי אפשר לחייבו מיתה (פיהמ"ש להרמב"ם סנהדרין פ"ו מ"ג), אלא "כך נצטוונו .. לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים" (רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ז), וא"כ אין זה דוגמא לענינו.

(11) ראה ספר הערכים חב"ד מע' אדם ס"א. וש"נ.

(12) במשנה — פכ, א, ובברייתא — שם, ב.

(13) = לא נברא.

(14) יתרו יט, ה.

(15) ואתחנן ז, ו. ראה יד, ב.

(16) כ"ה (לא כו' אלא) הגירסא בכת"י וטיקן (ירושלים תשל"ד). וכן הובא במלאכת שלמה

במשנה שם.

(17) לכל בני".

(18) לאחר מ"ת.

(19) ראה אנציק' תלמודית ערך ב"נ ע' שמט ואילך, ע' שצג ואילך, ובהנסמן שם.

והנה האדם הוא מדיני²⁰. וא"א לו — בכלל — להיות בדד הן מצד צרכיו הגשמיים הן מצד עניניו הרוחניים, וזקוק הוא תמיד לחבורת בנ"א, בתחלה ללמוד מהם — תלמיד, ואח"כ גם בתור — חבר, ואח"כ גם בתור רב. ואמרז"ל (אבות²¹) אל תפרוש עצמך מן הצבור, וכמש"נ (²²) לא לתהו בראה לשבת יצרה [לעיין בהקדמה לפיה"מ או בח' פרקים עד"ז²³].

וזהו שז"מ ב"נ וגם עשה"ד שהם יסוד כה"ת — עיין תמיד ה' א'²⁴ — הם דברים פשוטים²⁵, אבל עיקרים בישוב העולם. וכמאמר הלל הזקן (שבת²⁶) דמה דעלך סני לחברך ל"ת²⁷ הוא יסוד כה"ת. ובכ"ר ספכ"ד רעק"א²⁸ ואהבת לרעך כמוך²⁹ זה כלל גדול בתורה.

(20) מו"נ ח"ב פ"מ. ח"ג פכ"ז. וראה רמב"ם הל' דעות רפ"ו.

(21) פ"ד מ"ה.

(22) ישעי' מה, יח.

(23) בהקדמה לפיה"מ (ד"ה אחר כן ראה להסתפק), מבאר בארוכה שתכלית הבריאה כולה היא בשביל האדם, וכוונת יצירת האדם — לצייר בנפשו סודות המושכלות, והנכבד שבמושכלות לדעת החכמה האלקית (ושאר עניניו לא יהיו אלא באופן שיש בהם תיקון צורך גופו), והטעם שנבראו גם כל שאר האנשים אשר לא יציירו מושכל לנפשם — להיות משמשים אל החכם למלא כל צרכיו, ולהיות לו לחברה (שזהו תוכן הענין שמביא רבינו כאן). — ובמ"ש הרמב"ם שכל עניני האדם לא יהיו אלא בהמוכרח לצורך גופו, כדי שיוכל לעסוק במושכלות כו', מוסיף: "כשנפרש מסכת אבות נשלים זה הענין ונבארהו", ומאריך בזה בשמונת הפרקים בהקדמתו לאבות (בפרק ה').

(24) פ"ה מ"א. ושם: "קראו עשרת הדברים", "לפי שהן עיקר הדת וראשיתו" (פיה"מ"ש להרמב"ם), "עיקר התורה" (פי' הרע"ב). כלומר, שעשרת הדברות הם יסוד כל התורה.

(25) ראה לקו"ת במדבר יב, ג. טו, סע"ג.

(26) לא, א.

(27) = לא תעבד. — ולהעיר מפרש"י שם: "ל"א" חברך ממש, כגון גולה גנבה ניאוף ורוב המצות".

(28) מאמרו של ר"ע הוא גם בתו"כ עה"פ, ואולי מציין רבינו לב"ר דוקא, כדי להדגיש השייכות לישוב העולם, שלכן שייך לכל בנ"א (לא רק לבנ"י), ולזה מתאים יותר הציין לב"ר, ששם מקדים (לדברי רע"ק) דברי בן עזאי*: "זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול בתורה", ועל זה פליג רע"ק ואומר: "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה", "דייק סיפי' דקרא בצלם אלקים גו"מ*** (פי' מת"כ שם) — פסוק שנאמר על כל בני האדם*** (משא"כ דרשת רע"ק

(* דלא כבירושלמי (נדרים פ"ט ה"ד) שמקדים דברי ר"ע לדברי בן עזאי, כי ר"ע הרב וב"ע התלמיד (פי' מהרז"ו לב"ר שם).

(** וכהמשך דברי המדרש (בנוגע לביזוי חברו): "אם עשית כן דע למי אתה מבזה, בדמות אלקים עשה אותו".

(*** וראה קרבן העדה לירושלמי שם: "זה ספר תולדות אדם, שכל בני אדם באים מאב אחד, הוא כלל גדול מואהבת לרעך כמוך, דלא קאי אלא על רעך".

ועכ"ז יובן ג"כ עונש דור המבול שוימח את כל היקום³⁰ וגם ג' טפחים דעובי המחרישה נימוחו (³¹), דלכאורה למה הי' עונש כלי' כזה. ובהנ"ל יובן דלשבת יצרה דקאי בפרט על פו"ר³², ואין מקרא יוצא מידי פשוטו³³ שהוא ישוב העולם, וע"ז ניתנו ז"מ דקודם המבול; — קודם המבול רק ו'³⁴ כי אבר ניתוסף בהיתר בשר לנח³⁵ — ונרמזים באותיות א"ז: אבר, ברכת השם, גזל, דינים, הבל מעשה תעתועים ע"ז, ווי"ב³⁶ ש"ד, זנות; שיתיישב העולם באורח מישור. והנה אם יקבלו עליהם ז"מ מפני הכרח השכל בלבד, הרי לא יהי' לזה קיום אמתי ותדירי כי אפשר שיסתור מסקנת שכלו הישר ע"י שכל עקלתון. ולכן החיוב לקבל ז"מ ב"נ, ופשיטא תרי"ג מצות, מפני שהם ציווי השם, בקב"ע, ולכן אמרו (ברכות³⁷) תחלה יקבל עליו עומ"ש ואח"כ יקבל עליו עול מצות. וגם בז"מ ב"נ פסק ביד להלכה (מלכים פ ה ³⁸) . וכיון שדור המבול עברו אז"מ³⁹, הרי שלא נתקיים התכלית שבשבילה נבה"ע⁴⁰

בתו"כ עה"פ "ואהבת לרעך כמוך" היא בנוגע לבנ"י דוקא — "לאחיך בתורה ובמצוות" (רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"א).

(29) קדושים יט, יח.

(30) נח ז, כג.

(31) ב"ר פל"א, ז. פרש"י נח ו, יג.

(32) גיטין מא, רע"ב. ב"ב יג, א.

(33) שבת סג, א. וש"נ.

(34) ראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ט: "על ששה דברים נצטווה אדם הראשון .. הוסיף לנח

אבר מן החי .. נמצאו שבע מצוות".

(35) כלומר: כשהותר בשר לנח (שהי' אסור לאדה"ר) — כמ"ש (נח ט, ג ובפרש"י) "כל

רמש אשר הוא חי לכם יהי' לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל", "שלא הרשיתי לאדה"ר

בשר אלא ירק עשב, ולכם כירק עשב שהפקתי לאדה"ר נתתי לכם את כל" — נתחדש האיסור

דאבר מן החי — "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", "אסר להם אבר מן החי, כלומר, כל זמן

שנפשו בו לא תאכלו הבשר" (שם, ד ובפרש"י).

(36) לשון צעקה, שעיקרה בשפיכת דמים. — ולהעיר מלשון חז"ל (ביצה טז, א) "ווי אבדה

נפש". ובבראשית ד, יו"ד (בהמאורע הראשון דש"ד בעולם): "קול דמי אחיך צועקים אלי מן

האדמה".

(37) רפ"ב (יג, א).

(38) רמב"ם הל' מלכים פ"ח הי"א. ושם: "שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן

הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן" (ומסיים): "אבל אם

עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם כו"ו".

(39) = אז' מצוות.

(40) "לשבת יצרה", ישוב העולם.

ובמילא בטלה הבריאה⁴¹. — ועד"מ בא"א⁴² הבדלות לאין קץ אומן העושה כלי אומנות לאיזה תכלית ואח"כ לא התאימה הכלי להתכלית במילא אינו משתמש בה, ובהנמשל למע', דהתהות וקיום כל דבר הוא דבר ה' המהוה אותו בכ"ר⁴³, הרי ע"י אי שמוש בכלי בטלה⁴⁴ ונעשה מיש אין. — ונעשה אח"כ⁴⁵ בנין מחדש⁴⁶.

וזוהו ג"כ דמצינו עוד חדוש בדור המבול דגם אין נדונים (סנה' חלק מ"ג⁴⁷), כי כנ"ל המבול הוא לא רק גדר של עונש, אלא החזרת העולם לתהו, בטול ענין מעיקרו, ובמילא אין דנים אותם, שדין מורה שבאים בחשבון בגודל החטא וכפרתו ע"י העונש כו', ובדור המבול אין מקום לכל זה.

— ושם במשנה עוד דעות, דגם אנשי סדום ודור המדבר אין נידונים⁴⁸. וג"ז מובן עפהנ"ל, כי גם הם היפך מלשבת יצרה⁴⁹, וכשמם דור המדבר — היפך ישוב — הן למעליותא⁵⁰ שלא היו שייכים לעניני עוה"ז, מן⁵¹, שמתלך לא בלתה⁵², כי בסוכות הושבתי ג"ז בא מלמע'⁵³,

(41) כלומר: הכלי' — "וימח את כל היקום" — אינה בתור עונש, כי אם, שבעברם על המצוות שניתנו להם לצורך ישוב העולם, תכלית הבריאה ("לשבת יצרה"), נמצא, שלא נתקיימה תכלית הבריאה, ובמילא בטלה הבריאה.

(42) = באלף אלפי.

(43) = בכל רגע. — ראה תניא שעהיוה"א בתחלתו.

(44) כלומר: בהנמשל — אי-שמוש בכלי שאינו מתאים לתכלית בריאתו, אינו באופן שנשארת מציאות הכלי ללא שימוש, אלא ע"י אי-השמוש בטלה מציאותו, כי, אי-השימוש הוא — לכל לראש — העדר חידוש התהוותו מאין ליש.

(45) אחר המבול.

(46) ראה ב"ר פ"ל, ח: "ראה (נח) עולם חדש".

(47) סנהדרין פרק חלק משנה ג' (קז, סע"ב). ושם: "דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין".

(48) "אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא .. אבל עומדין בדין, ר' נחמי' אומר אלו ואלו (אנשי דור המבול ואנשי סדום) אין עומדין בדין .. דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין .. דברי ר' עקיבא, ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח".

(49) ומשום זה בטלה מציאותם, ובמילא אין דנים אותם, כי, אין מקום לבוא בחשבון בגודל החטא וכפרתו ע"י העונש כו' (כנ"ל בדור המבול).

(50) היפך ישוב — למעליותא (ראה לקו"ת במדבר ד, ג — בנוגע למדבר, לקו"ת ר"פ שלח — בנוגע לדור המדבר).

(51) "לחם מן השמים" (בשלח טז, ד).

(52) עקב ח, ד. ובפרש"י: "ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם" — שלא כסדר ישובו של עולם.

(53) כלומר: גם זה ש"בסוכות הושבתי" (אמור כג, מג), עם היותם "סוכות ממש" (סוכה

ובפרט למ"ד (סוכה⁵⁴) ענני כבוד, ולכן לא רצו ליכנס אפי' לא"י שהיא צבי לכל הארצות⁵⁵ ומקודשת מכל הארצות (כלים א⁵⁶), ע"ד האדם שהוא המעולה בכל הבריאה⁵⁷. וכן אנשי סדום שהיו היפך ענין ישובו של עולם, שמנעו רגל מארצם אף שהי' להם כל טוב (סנה' קט.)⁵⁸ — וגם בדור המבול הי' רוב טובה (סנה' קח⁵⁹) — אבל בכ"ז אין זה אלא דעת יחיד⁶⁰, כיון שבשניהם⁶¹ הי' גם מעניני ישוב, והם היו אחרי ב"א תהו⁶², וכמו דמצינו דנתנו אנשי סדום צדקה (סנה' קט:) אלא דכתבו שמי עלי⁶³ כדי שלא יהי' תועלת לעני בזה. —

ובזה⁶⁴ יובן ג"כ תירוץ הקושיא למה הוצרך למבול מים והרי אפשר

יא, סע"ב), שלכאורה ה"ז כסדר ישובו של עולם — נאמר על זה בכתוב "כי בסוכות הושבתי" דייקא (שהקב"ה הושיבם בסוכות), היינו, שגם זה בא מלמעלה.

54 שם. — "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, ענני הכבוד היו, דברי ר' אליעזר. ר"ע אומר סוכות ממש עשו להם". — ולדעה זו, ה"ז בודאי ענין הבא מלמעלה, שלא כדרך ישובו של עולם.

55 יחזקאל כ, ו-טו. — "צבי" — "ענין הדר ויופי" (מצו"צ), "תפארת וחמדה" (פי' הרד"ק). וראה גם ר"ה יג, א. כתובות קיב, א.

56 פ"א מ"ו.

57 כלומר: ארץ ישראל היא מעולה (צבי, מקודשת) מכל הארצות, ע"ד האדם שהוא המעולה בכל הבריאה. ואעפ"כ, אפילו לארץ ישראל לא רצו (דור המדבר) ליכנס, כיון שהיו בדוגא נעלית אפילו מהמעולה שבעולם.

58 ושם (ובפרש"י): "אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה, ומה כתיב בהם (איוב כח, ה) ארץ ממנה יצא לחם (ארץ שבעה וטובה היא) ותחתית נהפך כמו אש (ואחר כן נהפכה) .. אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם (שיש לנו שיפוע לחם) .. למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממוננו], בואו ונשכח תורת רגל מארצנו" (שלא יעברו עוברי דרכים בארצנו). — ובזה מודגש עוד יותר היותם היפך ישובו של עולם, שאף שהי' להם כל טוב, מ"מ, מנעו רגל מארצם.

59 עמוד א'. ושם: "דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה". — שבזה מודגש עוד יותר היותם היפך ישובו של עולם, כנ"ל.

60 האמור (בתחלת הקטע) שגם אנשי סדום ודור המדבר אין נידונים — אינו אלא דעת יחיד: באנשי סדום — דעת ר' נחמי, ובדור המדבר — דעת ר' עקיבא.

61 באנשי סדום ובדור המדבר.

62 ע"ז ט, א (ובפרש"י): "שני אלפים תוהו ושני אלפים תורה כו' .. שני אלפים תורה מאימת .. מואת הנפש אשר עשו בחרן, וגמיירי דאברהם בהייה שעתא בר חמשין ורתתי הוה" (הוסיפם על אלף ותקמ"ח שהיו בידך כשנולד אברהם הרי אלפים תוהו) — משך זמן לפני הפיכת סדום (בשנת ב"א מ"ז — סדה"ד).

63 ושם (ובפרש"י): "כי הוה מתרמי להו עניא יהבו לי' כל חד וחד דינרא וכתיב שמי עלי' (כדי שיכיר כל אחד וא' דינר שלו ויחזור ויטלנו), וריפתא לא הוו ממטי לי' (התנו ביניהם שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב), כי הוה מית אתי כל חד וחד שקיל דידי".

64 לאחרי הביאור בהא שאין נידונים (הן בנוגע לדור המבול, ובדרך אגב גם בנוגע לאנשי סדום ודור המדבר), חזור רבינו להמשך הביאור בהכל' דדור המבול — שהכל' היתה ע"י

הי' להורגם באו"א, ותירצו ע"ז (תו"א⁶⁵ והוספות⁶⁶) שהמבול לטהר הארץ⁶⁷, ובדוגמת מקוה מים, מ' יום⁶⁸, ומצוין לזבחים (⁶⁹) דפסוק ארץ לא מטהרה הוא מפני שלא הי' שם המבול. וידוע בטבילת המקוה שנעשה בנין חדש⁷⁰, ומ' סאה הם ע"ד מ' יום דיצירת הולד⁷¹, ולכן טובלים בין ע"ש וש"ק⁷², טבילת גר⁷³ [ד"ה⁷⁴].

וזוהו שנימוחו גם ג"ט של המחרישה, כי גם הארץ הוציאה פירות

מבול מים דוקא (שגם זה יובן ע"פ האמור לעיל).

(65) נח ח, סע"ג.ד. יו"ד, א.

(66) כנראה הכוונה ללקו"ת לג"פ (כ"ה בהערת רבינו בסה"מ תרס"ג ע' נח) — נח סא, א נדפס באוה"ת נח (כרך ג') תרכד, א.

(67) ולהעיר מלקו"ת לג"פ (אוה"ת) שם: "ואף שהחוטאים נאבדו לגמרי ולא נטהרו, וכמשארז"ל דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואין עומדין בדין .. וא"כ עכצ"ל שלא נטהרו, אך צ"ל הכוונה שהארץ נטהרה".

(68) "ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום" (נח ז, יב) — כנגד ארבעים סאה דמקוה מים. (69) קיג, א. — פלוגתא דר"י ור"ל אם ירד מבול בארץ ישראל אם לאו, "ושניהם מקרא אחד דרשו, בן אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גושמה ביום זעם (יחזקאל כב, כד), רבי יוחנן סבר אתמוהי מתמה קרא כו', ור"ל סבר כפשטי' כו'".

ולכאורה, כוונת רבינו ב"מצוין לזבחים", שעל הפסוק (יחזקאל שם) מצויין (בספרים המציינים לדרוז"ל, תולדות אהרן, בית אהרן וכיו"ב) לזבחים, כי, בלקו"ת לג"פ (סב, א) — אוה"ת שם (תרכו, א) — אינו מצייין לזבחים, אלא "עיי" מזה במד"ר פ' נח (פ"ג, ו) ופ' אמור (פ"א, יו"ד) .. (ו)פ' עקב (פ"ג, ו)".

וצ"ע בכוונת רבינו "ומצוין לזבחים" — דלכאורה: הפלוגתא בזבחים אם ירד המבול בא"י, היא, אם נשקעו בה עצמות המתים, ולכן אינה בדוקה לענין טהרה, ונמצא, שבסוגיא זבחים המבול הוא סיבת הטומאה. ולכאורה מתאים יותר הציון למד"ר: "לא טפת ארעא דישאל במבולא (שלא הציף ארץ ישראל בימי המבול — מת"כ), והוא שהקב"ה אומר ליחזקאל ארץ לא מטהרה היא ולא גושמה ביום זעם" — דכיון שארץ ישראל נקראת "ארץ לא מטהרה" מפני שלא ירד בה המבול, מוכח שמי המבול מטהרים את הארץ.

(70) ועפ"ז מתורצת הקושיא למה הוצרך למבול מים — ע"פ הנ"ל שהכלי' דדור המבול היא רק גדר של עונש, אלא) ביטול מציאות הבריאה, שלאח"ז נעשה בנין חדש, לכן נעשית הכלי' ע"י מבול מים, ע"ד טבילת מקוה לצורך בנין חדש, יצירה חדשה.

(71) ולהעיר, שעד"ז מצינו בנוגע למבול: "ארבעים יום, כנגד יצירת הולד כו'" (פרש"י נח ז, ד. וראה ב"ר פ"ב, ה, ובמפרשים שם). אלא, ששם מדובר אודות פעולת המבול לבטל היצירה הקודמת ("וימח גו'"), וכאן מדבר רבינו בנוגע לטבילה שעל ידה נעשה בנין חדש, ודוגמתו בפעולת המבול לטהר הארץ, לצורך חידוש הבריאה).

(72) ראה שער הכוונות ענין טבילת ע"ש. פע"ח שער השבת פ"ג ואילך. וראה המשך תרס"ו ע' שפז.

(73) שנעשה מציאות חדשה — "כקטן שנולד" (יבמות כב, א. וש"ג).

(74) = (כנראה הכוונה) דרוש המקוה (בסידור) (עם דא"ח) קנו, א ואילך. וראה גם שם שטו, א"ב). — ושם, שהטבילה במקוה הו"ע הביטול וההתכללות בשרשו ומקורו ולהמשיך משם המשכה חדשה, הולדה חדשה, עיי"ש בארוכה.

שלא ממין הזריעה כמארז"ל (ב"ר 75). וזהו ג"כ ששנת המכול לא שימשו המזלות (76) וי"א שאינה עולה במנין שנות עולם⁷⁷ (לעיין ב"ר פל"ב וספ"ג⁷⁸). וזהו ג"כ שנאסרו בתשמיש (סנה' קח:)⁷⁹, דבשלמא נח נאסר מפני שהיתה עת צרה ע"ד שנת רעבון⁸⁰, וכ"מ בירוש' תענית (א' ו')⁸¹ — ועייג"כ ב"ר פל"א⁸² (ובמ"כ בשם הריקאנטי⁸³) ופל"ג⁸⁴ לד'⁸⁵ —

(75) פכ"ח, ח. ושם: "אף הארץ זינתה, היו זרעין לה חטין והיא מפקא זונין" (ולכך נקרא זוניין על שם ותזנה הארץ — מת"כ). — כלומר: כשם ש"וימח את כל היקום" מפני שעברו על ז' מצוות שגדרם ישוב העולם ובמילא בטלה מציאותם, כך גם בנוגע להארץ שזינתה בהוצאת פירות שלא ממין הזריעה, נימוחו ג' טפחים של המחרישה, חלק הארץ שבו מגעת הזריעה שבאה לאחרי הקדמת החרישה.

(76) ראה ב"ר פכ"ה, ב. פל"ג, ג. פל"ד, יא. — "אמר ר' יוחנן לא שמשו המזלות כל אותן י"ב חודש" (ולדעת ר' יונתן — "שמשו אלא שלא הי' רישומן ניכר").

(77) ראה עתים לבניה מאמר ז (ובזה מודגש ששנת המכול אינה בכלל ישובו של עולם).

(78) בב"ר פל"ב, ו: ר' יהודה אומר שנת המכול אינה עולה מן המנין. א"ל ר' נחמי' אע"פ שאינה עולה מן המנין עולה היא בתקופות ובחשבונות.

ובב"ר ספ"ג — כנראה מציין רבינו לגירסת הב"ר עם הענפים, שסוף פל"ג (לאחרי הענין ד"י"א יום שימות החמה יתירים על ימות הלבה"ה שבסוף הפרשה בגירסת הב"ר עם כל המפרשים) הוא: "א"ר יוחנן לא שימשו המזלות כל י"ב חודש, א"ל ר' יונתן שמשו אלא שלא הי' רישומן ניכר, רבי יהושע אומר לא ישבתו מכלל ששבתו".

(79) "מנלן דנאסרו, דכתיב (נח ו, יח) ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך, וכתיב (שם ח, טז) צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך. . מיכן שנאסרו בתשמיש המטה".

(80) ראה תענית יא, א: "אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר (מקץ מא, ג) וליוסף

יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב".

(81) = וכן משמע בירושלמי (תענית פ"א ה"ו (בסופה)). — ושם (ובקה"ע): "נח בכניסתו לתיבה נאסרה לו תשמיש המטה (שהקב"ה עוסק בחורבנו של עולם והוא יבנה בתמי'), מ"ט (מנ"ל) ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך (משמע האנשים לבד והנשים לבד) . . אמר ר' אבון כתיב (איוב ל, ג) בחסר ובכפן גלמוד, בשעה שאת רואה חסרון בא לעולם (כגון נח שנחסרו הבריות וכגון יוסף שהי' כפנא בעולם) עשה אשתך גלמודה (יחידה שלא תיזקק לה), א"ר לוי כתיב וליוסף יולד שני בנים, אימתי, בטרם תבוא שנת הרעב". — ומזה משמע שהאיסור דנח הוא ע"ד האיסור דשנת רעבון.

(82) פיסקא יב: "נח כשנכנס לתיבה נאסר לו פרי' ורבי', הה"ד ובאת אל התיבה אתה ובניך לעצמך, ואשתך ונשי בניך לעצמך. . אמר ר' אבון כתיב בחסר ובכפן גלמוד, אם ראת חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם, גלמוד, הוי רואה את אשתך כאילו היא גלמודה, שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה. אמר רבי הונא כתיב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב" — כבירושלמי שבהערה הקודמת.

(83) "ומצאתי ברקנטי הטעם כיון שהקב"ה מתעסק בחורבן העולם לא יתעסק האדם

בישובו".

(84) אולי כוונת רבינו לפיסקא ג', שבהמשך ל"ויזכור אלקים את נח וגו'" מביא מדת

הרחמים דהקב"ה על בריותיו בשנת בצורת.

(85) פל"ד, ז. — ושם כמו בפל"א (שנעתק בהערה 82).

אבל בניו הלא היו חשוכי בנים דמותרים בשנת רעבון⁸⁶. ואפ"ל דטעם ההיתר הוא כדי שתתעבר, וכדמסיים בירוש' ובלבד יום שטבלה⁸⁷, ושנת המבול דהי' היפך ענין דלשבת יצרה, וכלפי שמיא גליא דלא מיתעברא⁸⁸ — [וצ"ע מסנה' (שם) למשפחותיהם ולא הם ובמ"ש בהערה ע"ז⁸⁹ — וכעין ראי' דלא מתעברא מהא דגם ג' ששימשו⁹⁰ בכ"ז לא ילדו בתיבה אף ששהו יותר מיב"ח⁹¹, וכמאמר העורב לנח (סנה' קח:): אם פוגע כו' לא נמצא עולם חסר ברי'⁹² — אף דאין מזה ראי' אלא דלא ילדה זכר⁹³], ובמילא גם ב"נ נאסרו.

אפ"ל⁹⁴ דשלמות הדצ"ח להכלל באדם, האדם להכלל בקונו ע"י שימש את קונו, שזהו החבור בין בורא לנברא⁹⁵, מצוה ל' צותא⁹⁶. אבל

(86) תענית שם ("חסוכי (לשון חיסור) בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון"). ירושלמי תענית שם ("תאיבי בנים (המתאזים לבנים כגון שאין להם בנים) משמשין מטותיהן"). (87) בירושלמי תענית שם: "ובלבד יום שטבלה" — רק אז מותרין הן לשמש, לפי שעל הרוב האשה מתעברת בליל טבילה (סמוך לטבילתה), אבל בתר הכי אסורין בתשמיש (קה"ע ופ"מ שם).

(88) ולכן, גם בני נח שהיו חשוכי בנים נאסרו בתשמיש (כפי שמסיים רבינו בסוף הקטע), כי ההיתר בתשמיש לחשוכי בנים אינו אלא כדי שיתעברו, וכיון שכלפי שמיא גליא שבשנת המבול (זמן שהוא היפך לשבת יצרה) לא יתעברו — אסורים בתשמיש.

(89) בסנהדרין שם: "למשפחותיהם יצאו מן התיבה, א"ר יוחנן למשפחותם ולא הם". ובהערה על הגליון (לאחרי שמקדים הדוחק בפירוש הדברים): "ויתכן לפרש .. ע"פ האמור בחולין נח. כל ברי' שאין בו עצם אינו מתקיים שנים עשר חודש". — ומזה צ"ע, דלכאורה עכצ"ל שבריות הנ"ל שלא היו יכולים להתקיים כל משך הזמן די"ב חודש ששהו בתיבה, שימשו וילדו בתיבה.

(90) "שלשה שמשו בתיבה .. ועורב כו'" (סנהדרין שם).

(91) = מי"ב חודש.

(92) "תשובה נצחת השיבו עורב (מהג' שמשו בתיבה) לנח (כששלחו מן התיבה ולא רצה לילך) .. שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים, אם פגע בי שר חמה או שר צנה, לא נמצא עולם חסר ברי' אחת" (בתמי'). — ומזה ראי' שאף שהעורב שימש בתיבה, מ"מ, לא נתעברה, שלכן הי' מקום לחששו של העורב (תשובה ניצחת) שאם יפגע כו', לא יוליד עוד, ובמילא יחסר העולם ברי' אחת (משא"כ אם נתעברה — גם אם יפגע העורב ולא יוליד עוד, יהי' המשך קיום המין ממה שנתעברה כבר).

(93) כלומר: מחששו של העורב ש"נמצא עולם חסר ברי'", מוכח רק שלא ילדה זכר, שעל ידו יוכל להיות המשך קיום המין, אבל יתכן שנתעברה וילדה נקבה, ובמילא נשאר עדיין החשש שאם לא יוליד עוד, "נמצא עולם חסר ברי'", כיון שלא יהי' עוד זכר ממין זה.

(94) כאן חוזר רבינו להתחלת הענין שבהשתלשלות הבריאה ישנם ד' סוגים דצח"ם (קטע המתחיל והנה בהשתל' הבריאה).

(95) כלומר: ע"י השמוש לקונו מתחבר האדם — נברא — עם קונו — בורא, וזוהי שלימות האדם שמתחבר ונכלל בקונו.

(96) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

אינו עולה למע' משרשו. מעין עיטם⁹⁷. ונוסף ע"ז לבנ"י, ע"י מ"ת, שמתאחדים בעצומ"ה, כי נתבטלה הגזירה דבני סוריא לא יעלו כו'⁹⁸

ע"כ נמצא מרשימה זו בגכתי"ק



(97) בדרושי חסידות (ראה סה"מ תרפ"ט ע' 269. וש"נ) הובאה הראי' שאין דבר עולה למעלה משרשו — מדברי הגמרא (יומא לא, א (ובפרש"י)) "שמע מיני" עין עיטם (ממנו באה אמת המים לבית טבילת שער המים שעל החומה) גבוה מקרקע העזרה כ"ג אמות (כמדת גובה שער המים ובנין כלי של שלש אמות מלמעלה להחזיק ארבעים סאה, שאי אפשר למים לעלות להר שהוא גבוה ממקום שנובעין משם).

(98) שמו"ר פי"ב, ג. — כלומר, במ"ת בטלה הגזירה דתחתונים לא יעלו לעליונים כו', ולכן, ע"י התורה מתאחדים בנ"י בעצמו"ה.

פיזיק.

חוק פאסקאלי בנוגע לנוזלים: הדחיקה וכובד נוזל שבכלי תלוי רק בגובה עמוד הנוזלים ובשטח הכלי למטה, אבל כמות הנוזל לא מעלה ולא מוריד.²

תורה נמשלה למים יין חלב שמן דבש טל דם³ (ד' משקיין⁴). מכשירין ו' ד'). והכובד — פעולתו למטה⁵ נוגע רק שטח קרקעיתו שעליו הוא נשען — הפועל ממש, הקב"ע מ"ש, אף שהוא כח למטה⁶ מהטו"ד בכמה פרטים — ובגובה, אם נמשך מתורה דאצי' או ביי"ע⁷. אבל הכמות ה"ז תלוי בשרש נשמתו וכו"⁸. ולכן מי שאפשר לו לעסוק בד"ת וכו'

1) חוק בפזיקה שגילה מדען צרפתי ששמו פאסקאל, ונקרא החוק על שמו.
2) כלומר: שיעור הלחץ על שטח של סנטימטר, למשל, נמדד רק לפי גובה עמוד הנוזלים — שככל שעמוד הנוזלים גבוה יותר יגדל הלחץ על סנטימטר זה, ומבלי הבט על רחבו של עמוד הנוזלים, יהי שיעור הלחץ על כל סנטימטר בשוה, ולא יתחלק לפי-ערוך ובהתאם לגודל השטח; אלא, שכאשר שטח הכלי גדול יותר, יגדל בדרך ממילא הסך-הכל של הלחץ בקרקעית הכלי, בגלל צירוף הלחץ על כל סנטימטר שבשטח הכלי.

3) תענית ז, סע"א (וראה ב"ק יז, א. וש"נ) — מים יין וחלב. ע"ז לה, א ובפרש"י (וראה ברכות נו, סע"א) — יין. חגיגה יג, א — דבש וחלב. שהש"ר פ"א, ב (ג) — מים יין שמן דבש חלב. ב"ר פס"ו, ג (וראה יל"ש ישע"י רמז תלא) — טל. לקו"ת במדבר יג, א — דם.

4) ולכן, חוק הנ"ל בנוגע לנוזלים מתבטא גם בתורה שנמשלה למשקיין (נוזלים).

5) כלומר: ענינו של כובד הנוזל בהנמשל (בתורה) הוא — פעולת התורה למטה.

6) ולכן, דוגמתו במשל הוא שטח הכלי למטה, שבו תלוי הדחיקה והכובד.

7) כלומר: ענינו של הגובה בהנמשל הוא שורש התורה למעלה — תורה דאצי' או תורה

דבי"ע (ראה ל"ת להאריז"ל ר"פ בראשית. המשך תער"ב ח"ג ע' אשע ואילך), ובזה תלוי הדחיקה והכובד, הפעולה למטה, היינו, שכאשר ההמשכה היא מדרגא נעלית יותר בתורה, אזי הפעולה למטה (הכובד) גדולה יותר.

8) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד: "כל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס. . עד שישגי

וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה. . להתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם". וראה תניא אגה"ק סכ"ו (קמה, א): "כל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה ולחדש שכל חדש. . כפי בחי' שרש נשמתו ומחוייב בדבר להשלים נשמתו כו".

ונוסף על החילוקים בהכמות דלימוד התורה מצד שרש נשמתו, ישנם גם חילוקים מצד עוד

ענינים (ולכן כותב רבינו "וכו") — כמו ההתעסקות בפרנסה.

וכל זה — כמות הלימוד — אינו נוגע לפעולת התורה למטה (הכובד), שתלוי רק

בהפועל ממש, קב"ע מ"ש, ובגובה (שורש התורה), ששוה בכל, כדלקמן בפנים.

הכרת גו⁹, ולאידך גיסא יוצא י"ח בק"ש אם א"א לו¹⁰. כי העיקר שיהי' כל הכלי מלא¹¹, ואז¹² הרי כל הנשמות שרשן מאצי', וגובהן שוה, כי אב א' לכולנה¹³. ולכן כאו"א יכול לומר מתי יגיעו מעשי כו¹⁴.

הדחיקה וכובד הנוזל הוא בשוה למטה מעלה וכל הצדדים¹⁵, וניכר זה בכלי מלא וסגור. סימן לאדם ממולא בתורה, אם הוא נזהר בקלה כבחמורה¹⁶, ואין אצלו ענינים שאינם לפי כבודו, אם רק מחוייב הוא בהם¹⁷, והדקדוק והערענסטקייט¹⁸ הם בשוה למטה ולמע' ומכל הצדדים.



9) "כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק" — "שעליו דרשו חז"ל (סנהדרין צט, א) כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו'" (תניא פ"א).

10) ראה מנחות צט, ב: "אפי' לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש". וראה קו"א בהל' ת"ת לאדה"ז פ"ג (ד"ה והשתא א"ש) ש"מיירי בסתם כל בני אדם (ולא דומיא דבן דמא שלמד כל התורה) דלאו בר הכי הוא להיות ת"ח, כדאיתא בהדיא במדרש תהלים (עה"פ א, ב) .. דמיירי בבעלי בתים שאין להם פנאי".

11) כלומר: העיקר הוא (לא כמות הלימוד, אלא) שהזמן הפנוי שלו (שזהו הכלי שלו, מבלי הבט על גדלו, כמות הזמן הפנוי) ינוצל כולו ללימוד התורה (כל הכלי מלא). — וראה גם תו"א מג"א צח, ג.

12) כאשר הכלי של כל א' (לפום שיעורא דילי', צר או רחב) הוא מלא, אזי גובה עמוד הנוזלים שוה בכל הכלים — שמצד עצמם שוים הם בגובהן, כי כל הנשמות שרשן מאצי' (משא"כ אם הכלי הרחב אינו מלא, הרי, אף שכמות המים שבו גדולה יותר מכמות המים בכלי צר מלא, לא יגיע לגובה המים שבכלי הצר והמלא ועד"ז בנמשל).
13) ראה תניא פל"ב.

14) למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב (תדבא"ר רפכ"ה). — "מעשי כו' למעשה כו'" דייקא, קב"ע מ"ש, שטח הכלי למטה.

15) פרט נוסף בחוק פאסקאל.

16) ראה אבות רפ"ב: "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה".

17) כלומר: יש ענינים שהוא אינו מחוייב בהם ע"פ תורה להיותו "זקן ואינו לפי כבודו" (ראה ברכות יט, ב. וש"ג), אבל, בהענינים שהוא מחוייב בהם, אין אצלו ענינים שאינם לפי כבודו.

18) הדקדוק והערענסטקייט (יחס של רצינות וכובד ראש) — שדוגמתם במשל הם הדחיקה והכובד.

חשבון

ראדיוס ו"פ יש ליישבו בעגול¹. ולענין הלכה כל שיש ברחבו טפח כו' ג"ט (עירובין²)

המרכז — נקודת השבת. מל' נקודה א' בסוד שרש, משא"כ ז"א ו"ק³. שבת למע' מזמן⁴, שהו"ע רצו"ש⁵, אבל שבת כל ענינו שהעולם הי' חסר מנוחה בא שבת בא מנוחה⁶ (בר"ר⁷), אבל מיני' מתברכין כל יומאי⁸, כמו שהעגול תלוי במרכז⁹.

וכפי אופן הרחוק והירידה מהמרכז — רדיוס — בזה תלוי רבוי הכלים¹⁰, שלמטה מתרבין יותר, היפך האור¹¹. מהארץ לרקיע כמו מקצה

(1) "ראדיוס" הוא המרחק ממרכז העיגול עד קצהו. ובהיקפו של העיגול (אורך הקו הסובב את העיגול) יש ליישב את הרדיוס שש פעמים.

(2) יג, סע"ב — במשנה (ובפרש"י): "כל שיש בהיקפו שלשה טפחים (שצריכה חוט ארוך ג' טפחים להקיפה סביב, בידוע ש)יש בו רוחב טפח" (אם תחלק). ועד"ז לאידך — כל שיש ברחבו טפח יש בהיקפו ג' טפחים.

וכיון שרדיוס הוא חצי רחבו של העיגול, נמצא, שהיקף העיגול (רוחב כפול שלש) שוה לרדיוס כפול שש.

(3) ראה ע"ח שער מיעוט הירח ספ"ב שהמלכות נאצלה בסוד שרש רק בחי' נקודה אחת, משא"כ ז"א, ששה קצוות (ולא נקודה בלבד). — ועפ"ז, שבת, ספירת המלכות, שהיא נקודה א', היא בדוגמת מרכז העיגול, וששת ימי החול הם בדוגמת ו"פ רדיוס.

(4) ראה לקו"ת שה"ש כה, סע"א: "בשבת העלי' .. באצילות ושם למעלה מבחי' הזמן".

(5) ראה לקו"ת חוקת סה, רע"א: "שרש התהוות הזמן הוא מצד .. שהחיות נמשך בבחינת רצוא ושוב שהוא הסתלקות והתפשטות ועי"ז נתהווה זמן רגע עד"מ כי ע"י שהחיות רצוא ושוב הרי מוכרח להיות שיהיו זמן מה כו".

(6) ומנוחה היא היפך תנועת הרצוא ושוב.

(7) פ"י, ט (הובא בפרש"י בראשית ב, ב).

(8) זח"ב סג, ב, פח, א.

(9) ראה זח"ב רד, א. הובא ונתבאר בר"ח שער הקדושה פ"ב.

(10) כמו במשל — שככל שיגדל הרדיוס, שהולך ומתרחק מנקודת המרכז, יגדל היקף העיגול.

(11) כידוע החילוק שבין אורות לכלים, שהאור, ככל שנמשך למטה הולך ומתמעט, והכלים, למטה מתרבין יותר (ראה ביאורו"ז לאדהאמ"צ חיי שרה קלא, ד. תו"ח שם קכו, ב. ספר הליקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך אורות וכלים ס"ה. וש"נ).

הארץ עד קצה הארץ¹². וגם בזמן ממש¹³ מצינו כן — ביצירה טו' שנה דלמטה כו'¹⁴.



- (12) ראה פרש"י ואתחנן ד, לב (מחגיגה יב, רע"א): "מן הארץ עד השמים (ו)הוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה". וראה אריכות השקו"ט במפרשי רש"י (רא"ם גו"א ולבוש האורה). חדא"ג מהרש"א לחגיגה שם. ובספרים שנשמנו בעיון יעקב לחגיגה שם.
- ואולי כוונת רבינו לפי הגו"א שם: "מן המזרח עד המערב הוא כמו הקו שנתן על שלישי חצי הגלגל שהוא על הארץ, שהוא חלק ששית מן כל הגלגל .. כאשר תחלוק חצי הגלגל שהוא על הארץ .. שלישי למזרח שלישי למערב ושליש למעלה .. והרוחק שהוא מן המזרח עד המערב הוא כמו קו שוה שהושמה על קשת שלישי חצי הגלגל שהוא חלק ששית מן כל הגלגל .. וקו הזאת היא בעצמה קו היוצא מן הארץ עד הרקיע .. שצלע המשושה הנעשית כעגולה היא כמו חצי קוטר העגולה" (רדיוס).
- ובנוגע לעניננו: כפי אופן הרחוק מהארץ שהיא נקודת המרכז — גודל הרדיוס — יגדל שטח העיגול שש פעמים ככה (ריבוי הכלים).
- (13) שהרי הדוגמא האמורה (מהארץ לרקיע כו') היא במקום, ואילו המדובר כאן (בנוגע לשבת וששת ימי השבוע) הוא בזמן, ולכן מוסיף שגם בזמן ממש מצינו כן כו'.
- (14) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"ב (דרמ"צ נט, א): "בחי' א' דבי"ע כולל רבוא רבבות דעולם השפל, ולכן בסקירה א' יוכללו עשרה או ט"ו שנים .. בהיכלות דיצירה .. נכללים ט"ו שנים בסקירה א'".

תכנית*.

אין א פערזאמלונג פון אזוי פיל פראמינענטע מאט., נעם איך זיך דעם רשות, ארויסזאגען אייניגע געדאנקען ועגן מאט. בכלל, און ואס מיר קענען לערנען, א פועל יוצא פון די בעטראכטונגען, אין אונזער ועלט אנשויאונג און טאג טעגליכען לעבען.

ואס זיינען די אלגעמיינע שטריכען פון מאט.? אבסטראקטנאסט. בשעת מ'רעדט ועגען א קרייז, איז ניט נוגע צי א קרייז קען זיין צי ניט. צו די בעווייזען איז אויך ניט נוגע דער בפועל ממש, אף זעהן צי עס ריכטיג. עס מוז זיין ריכטיג, וארעם עס וערט בעווייזען אפ גורנד פון א קייט פון זאצען, ואס איינע איז א פאלגע פון דער פריערדיקער.

דאס זעלבע ועגען צאלען. פון ואס די צאלען זאלען ניט זיין, פון טישען, פארבען א.ז.וו. עס איז אפילו ניט נוגע ואס צאלען זיינען עס איז גענוג אז פארמעל האט מען באשלאסען, אז דאס זיינען בעגריפען, אף ועכלע מען קען אנווענדען די מאטעמאטישע אינדוקציע, פערשידענע אקסיאמען און פאסטולאטען א.ז.וו.

בקצור: מאט. זאגט ניט צי עס איז אין דער ווירקליכקייט עפעס דא, צו ואס מען קען צוניצען אירע געזעצען, מאט. זאגט אויך ניט צי

(* הרשימה שלפנינו היא, כנראה, "תכנית" לדברים שתיכנן רבינו לומר באסיפה של מתמטיקאים שעמד להשתתף בה.

הבא לקמן — תרגום חפשי:

באסיפה של כל כך הרבה מתמטיקאים מפורסמים, נוטל אני רשות להביע רעיונות אחדים אודות מתמטיקה בכלל, ומה אנו יכולים ללמוד, בתור פועל יוצא מההתבוננות, בהשקפת עולמנו בחיים היום-יומיים.

מה הם הקווים הכלליים של מתמטיקה? הפשטה. כשמדברים אודות עיגול, הרי לא משנה אם עיגול קיים או לאו. להוכחות [המתמטיות] לא משנה הבפועל-ממש, כדי לראות שזה נכון. החשבון חייב להיות נכון משום שהוא הוכח על יסודות של שרשרת של חוקים שאחד מהם הוא תוצאה מקודמו.

אותו דבר הוא במספרים. איזה דבר שלא נספור, אם שולחנות או צבעים או כו"ב. ואפילו לא משנה מה הם מספרים, אלא רק שבאופן פורמלי הוחלט שיש מושגים אלה שעליהם בנוי ההסתברות של המתמטיקה, אקסיומות שונות וקביעות שונות וכו'.

בקיצור: מתמטיקה אינה אומרת אם קיים משהו במציאות שאפשר להשתמש בו בחוקים שלה, המתמטיקה גם אינה אומרת אם החוקים שלה הם אמיתיים ונכונים — אפילו באופן

אירע געזעצען זיינען אמת און ריכטיג — אפילו אבסטראקט — זי זאגט נאר:

אויב איר נעמט אן די און די פאסטולאָטען, ועגן בעגריפען מיט די און די אייגענשאפטען,

אויב איר נעמט אן אבעשטימטען אַרט דענקען, ועט איר באקומען אבעשטימטע סיסטעם פון זאצען — געזעצען.

אויב איר ועט איבעראנדערשען די פאסטולאָטען, ועט איר באקומען אַנ'אנדער סיסטעם פון זאצען — געזעצען (עוקליד, לאַבאַטשעווסקי, רימאַן).

מופשט — היא רק אומרת:
אם תקבלו קביעות מסוימות אלה אודות מושגים עם תכונות מסוימות אלה, אם תקבלו דרך מחשבה מסוימת, אזי תקבלו סיסטמה מסוימת של חוקים. אם תשנו את הקביעות, תקבלו סיסטמה אחרת של חוקים. (אוקלידוס, לובאטשעווסקי, רימאן).
ע"כ תרגום חפשי של הרשימה, וכנראה, לא השלים רבינו בהרשימה הלימוד בהשקפת עולמנו בחיי היום-יום*.

(* לשלימות הענין — מועתק בזה קטע ממכתב רבינו בנושא זה (אגרות קודש ח"ו ע' קמה ואילך), ששם מוסיף ומסיים (לאחרי הקדמת תוכן הנ"ל):

"במלות אחרות: המדע אין ביכולתו לאמר לאדם דבר ברור, כי אם ענינים שבתנאי, היינו אם תקבל לאמת מספר של הנחות אלו וגם האופן להשקלא וטריא עמהם, הרי יצאו לך כמה תוצאות, ואלו הן. ובמילא יש בזה שתי נקודות: א) שזהו ניתן לרצון האדם אם לקבל את היסודות, או שלא לקבלם. ב) אף אם יקבלם, הרי אין להכריחו לעשות איזה פעולה מתאים להתוצאות כי אין המדה אומר לו אלא, אם יהיו מעשיך בכיוון זה, יהי' המסובב באופן כזה ואם לא איכפת לאדם ההיזק שבדבר, אין דבר מכריחו שלא לפעול בכיוון זה הנ"ל. במלות אחרות: אין המדע נותן הוראה בחיים, כי אם סיפור דברים ומעין הגדת עתידות אשר על פי הנסיון שעד עתה ועל פי היסודות שמרצון הטוב נקבל עתה אותם לאמיתים יהי' מהלך המאורעות בסדר פלוני.

שונה תכלית שינוי בזה ג"כ — היא תורתנו הקדושה, בהיותה חכמתו של אמיתת המציאות — הקב"ה, הרי במילא היא ענין מוחלטי, היינו אמת לאמיתו, הן היסודות הן כללי התורה באיזה אופן יש לנהל השקלא וטריא ביסודות אלו וכיון שזהו חכמתו ורצונו של בורא כל העולם וגם האדם בכלל, הרי במילא מובן שכל המסקנות הן מחייבות את האדם לעשות ולהתנהג דוקא בהתאם למסקנא זו ולא באופן אחר כלל וכלל.

זוהי אחת הנקודות שבתור מהנדס נכון שתהי' חקוקה במוחו, אשר אי אפשר להקשות איזה קושיא שתהי' מן המדע על התורה להבדיל, כיון שהתורה היא אמת מוחלטת, והמדע גופא מעיד על עצמו שאין הוא דבר מוחלט אלא תלוי בהנחת רצון האדם, וברשות האדם להקים שיטות סותרות זו לזו, ואפשר שיהי' לכולם רשות הקיום מטעם רצונו של האדם, וכמו שלש השיטות שבהנדסה, של אווקליד, לובאטשענסקע, ורימאן ואליא".